

Livet i Lysing i äldre tider.

*Östgötabygdens Tidning inleder
i dag en serie historiska
skildringar från Lysingsbygden.*

Det har sagts att Sveriges historia är dess konungars. Med lika stor rätt torde man kunna säga, att vårt lands historia är allmogens. Visserligen ha Sveriges regenter under gångna tider haft stort inflytande på landets utveckling såväl inåt som utåt, men på folkets stora massa har det dock i hög grad berott, hur de stora ledarna lyckats i sina strävanden. Vårt land av i dag är framför allt resultatet av våra fäders trogna och tysta gärning, deras strävsamma liv och försakelser av mycket, som vi inrangerar under begreppet vårt dagliga bröd.

Vi läsa med vördnad och aktning om hur våra fäder fingo framleva sitt liv. När vi närmare taga del av deras livsförhållanden, så inse vi tillfullo, att vi böra skatta oss glada och lyckliga över att leva i en tid som vår. Vi böra låta tacksamhetens tankar någon gång gå tillbaka till fäderna och deras gärning, liksom vi önska, att kommande generationer skola ägna det tjugonde århundradets barn en tanke om deras insatser i utvecklingens kedja.

Det är emellertid först när vi lärt känna våra fäders liv och dagliga gärning, som vi tillfullo förstå att uppskatta dem. När det gäller de stora männen på samhällets tinnar eller de klart lysande stjärnorna på konstens, vetenskapens och litteraturens firmament, har vår historia åtskilligt att berätta. Men så är ingalunda fallet beträffande dem, vilka i sin dagliga gärning ute i landets bygder hjälpt till att bygga upp Sverige. Tyvärr ha vi inte mycken kunskap om vad som hände i vår hembygd i äldre tider. Urkunderna finnas ej kvar — om de någon gång funnits — och det är först de senaste århundradenas historia som vi närmare kunna studera.

Östgötabygdens Tidning påbörjar i dag en serie skildringar om Odeshöj under 17- och 1800-talen. Dessa skildringar, som regelbundet återkomma i onsdagsnumren, skola i fortsättningen omfatta övriga socknar inom Lysings härad. Vi börja med några spridda episoder från det kyrkliga livet vid tiden omkring år 1800.

Vid slutet av 1700-talet voro kyrkans gudstjänster mera talrikt besökta än i våra dagar. Då hade ej de religiösa rörelserna uppstått, och gudstjänsterna voro de enda samlingspunkter som förekommo — utsett från av kyrkans präster anordnade religiösa möten. Vid denna tid var visserligen kyrkan avsevärt mindre än nu, men så var även fallet med socknens innevånareantal. Innevånareantalet höll sig omkring 1000 och under de sista 15 åren av 1700-talet ett hundratal över denna siffra.

Vid denna tid hade varje gård sin präst i kyrkan, männen till höger och kvinnorna till vänster, och då man tycktes kvinnorna vara de mest aktiva. Antalet kvinnor i kyrkan var dock avsevärt större än det som förekommo i våra dagar. År 1790 var den

sammanlagda befolkningen i Odeshöj 2,118, varav 989 män och 1,129 kvinnor. Karakteristiskt är att nämnda år funnos inom församlingen 24 änklingar men 124 änkor. Så det kanske inte är så underligt att trängseln i kyrkan främst gällde kvinnfolkssidan.

När det var trångt i kyrkan på kvinnfolkssidan.

Vid en sockenstämma den 6 dec. 1790 klagade Svembs åboar över en "beständig trängsel i dess stol i kyrkan, i synnerhet på Qvinnfolksraden", som det heter i protokollet från nämnda stämma. Detta berodde på "obehörigt" folks inträngande i bänken, vilket vid stämman befunns vara oriktigt samt förorsakade förgelse. Vid den tiden var det vanligt att bestämma om böter eller stockstraff för varje liten förseelse,

men i detta fall nöjde man sig med ett tillkännagivande med uppmaningen för obehöriga att avhålla sig från nämnda kyrkostol, "på det att de må undvika att uti Gudstjensten till egen vahneder blifva därom anmodade."

Det fattade beslutet syntes emellertid inte ha medfört vad man äsvl. ty redan vid en stämma, som hölls den 19 maj påföljande år, klagades åter över samma oordning. Då beslöt man att unnläsa bänkindelningen i kyrkan, och samtidigt erinra om att vederbörande skulle rätta sig efter densamma. Skedde ej rättelse, skulle kyrkovaktaren taga hand om de självsvåldiga och placera dem i de bänkar, där de hörde hemma. Berodde trångheten i bänken på att många av gårdens folk hade infunnit sig till gudstjänsten, som vid denna tid alltid tog sin början kl. 9 fm., så skulle tjänstehjonerna och även ungdomen söka sig rum annorstädes, så att "alla ställen äro lika fulla, när man är inför Herrens ansikte i Helgedomen."

En riksdalers böter för den som nekade bänkplats.

Det kunde emellertid även hända, att andra orsaker än bristande utrymme gjorde att de kyrkbesökande blevo utan bänkplats. Så var t. ex. förhållandet i Stava och Klämmestorps kyrkobänk, där stolintressenterna, enligt ett sockenstämmo-protokoll från 1799, "ofta neka varandra deras vederbörliga bänkrum av ovilja och avundsjuka." Sådant fick givetvis inte förekomma, och för att förebygga vidare oegentligheter i detta avseende bestämdes 1 riksdalers böter för den, som nekade bänkplats när sådan fanns.

Voro gudstjänsterna vid denna tid talrikt besökta, så syntes däremot andakten och stillheten inte ha varit särskilt idealisk. Vid en stämma 1791 klagades över folk som springer oordentligen och i otid på ett oanständigt sätt "ned av läktaren och utur kyrkan medan ännu predikan och Publicationer läsas." (Prosten Per Tenggren, som vid denna tid med makt och myndighet fungerade som stämmornas ordförande, läste tydligen sina predikningar innantill). Kyrkovaktaren och orgeltramparen fingo vid detta tillfälle i uppdrag att tillse att ingen gick ur kyrkan "i förtid".

Vanartig ungdom brukade samlas bakom orgeln.

Under gudstjänsterna brukade ungdomen samlas bakom orgeln, där uppmärksamheten var mindre riktad på dem, och andakten blev

förstås därefter. År 1798 talas om varnartig ungdom, som samlar sig på nämnda plats, varvid en hel del oordentligheter förekommo. Orgertramparen fick då i uppdrag att noga tillse vem som är upphovsman till stojet och genast angiva denne på det att han måtte befordras till stockstraff.

Kyrkovaktaren hade vid denna tid en föga angenäm syssla, nämligen att med tillhjälp av kyrkokäppen väcka dem, som under de hårda och långgrandiga predikningarna somnade. Därför fick han många smeknamn och gick sålunda ofta under benämningarna käppgubben, kyrkstöten och spögubben. Han fick gå fram och åter på stora gången och stöta till dem, som slumrade till, med sin stav. En sådan stav kunde mäta över tre meter i längd.

När kyrkokäppen användes för sista gången.

År 1794 användes kyrkokäppen för sista gången i Ödeshögs kyrka. Vid sockenstämman den 3 dec. nämnda år föreslogs borttagande av nämnda käpp, "utan vilken kyrkovaktaren lika väl kunde förrätta sin syssla". Det var tydligen inte slut på sovet i kyrkan, men man hade funnit på att det gick att väcka dem utan käpp, och det var kanske en förbättring, då gubbarna inte slumrade lika hårt som förr. Prosten Per Tenggren förordade förslaget, då "han kände sig lycklig nog att äga så upplysta åhörare i sin församling." Han skriver själv i protokoll, att det "behövdes endast nämnas denna sak, för att få den bifallen." Och han tillägger: "detta skedde genast alldeles enhälligt, hvadan och detta bruk alldeles från borde upphöra." Att detta beslut skedde "alldeles enhälligt" är inte svårt att förstå.

År 1801 valdes till kyrkovård i Ödeshög "välståndige och hedervärde rusthollaren Petter Pärsson i Holkabergs Sörgård". Vid stämman den 14 maj 1802 avsåg han sig emellertid nämnda uppdrag enär "det fölle honom mycket obekvämt, såsom böende så långt ifrån kyrkan, utom hvad mer, som androgs såsom skäl till entledigande." Nu skulle det väl knappast kunna tänkas att välja en kyrkovård i Ödeshög från Holkaberg, ty avståndet dit från Ödeshög är närmare en och en halv mil. Trots det stora avståndet ansågo emellertid sockenmännen ansökan "som besynnerlig i så mycket, att ingen av hans företrädare i långliga tider begärt demension från denna syssla, som väl icke är lönande, men dock varit med mycken heder ansedd, förr än åldern fordrar mer ledighet." Petter Pärsson var emellertid ståndaktig och fick sin vilja igenom "med förklarande av

Livet i Lysing i äldre tider.

Kyrkliga förhållanden i Ödeshög vid 1800-talets början.

Som i föregående artikel framhölls, förekom i samband med gudstjänsterna i Ödeshögs kyrka oordningar av olika slag. Gudstjänsten var kanske det enda tillfället under veckan, då socknens innebyggare blevo i tillfälle att träffa varandra. Det är därför mindre förvånande, att man i samband med gudstjänsterna även ägnade sitt intresse åt annat än det, som rätteligen tillhörde söndagens värdiga firande. Redan klockan 9 på förmiddagen tog gudstjänsten sin början, och den pågick åtskilligt längre än nuförtiden.

Vid tiden omkring år 1800 hade man ingen "Fröken Ur", som på sekunderna angav, vad klockan var slagen, och inte heller hade man tillgång till fullt säkra jämförelser för fastställandet av exakt tid. Detta gjorde bl. a. att gudstjänsterna inte alltid började på utsatt tid. Vid en sockenstämman den 22 maj 1816 klagade en av de närvarande över att gudstjänsttiderna inte höllos. Ordföranden vid denna stämman var pastoratets kyrkoherde Gustaf Rosén, som tidigare varit docent i romersk värtalighet. Han förklarade att han med "all sorgfällighet ville förekomma en slik klagan för framtiden, men hoppades han för övrigt att församlingen villigt insåg, att då man ej ägde tornur, som kunde tjäna till gemensam efterrettelse, blifver det i de flesta fall omöjligt att afpassa tiden till allas nöje". Den gjorda framställningen synes ha verkat i avsedd riktning, ty i fortsättningen framkommo inga liknande klagomål.

När man växlade pengar i kollekthåvarna.

Upptagandet av kollekt i kyrkan skedde på ungefär samma sätt som nu, nämligen hävgång. Att den sedan funnits under åtskilliga århundraden, bevisa de gamla förteckningarna över kyrkans egendom, där det alltid finnas kollekthåvar upptagna. Kollekt upptogs emellertid för en mängd olika ändamål: till församlingens befrämjande och till förmån för personer i kyrkans eller det allmännas tjänst.

Vid en sockenstämman, som den 5 dec. 1805, anmärktes att kollekternas uppsamlade "flera gitt sig den oseden att kvarhålla ven för att växla", vilket gav anledning åt "den vanartade att i stället för växel inlägga andra ovärdiga saker". Detta tillvägagångssätt ju rena rama stölden, men icke föstannade böterna vid 1 riksdaler, vilket anslogs till fattigkassan.

Sammanträden och affärer vid kyrkan.

Gudstjänsterna voro som sagt utom sockenstämmorna och manaderna — de enda officiella sammankomsterna inom socknen. I kom alltså till kyrkan för att utöva även en del världsliga ting. 1812 klagades sålunda på att "vare, färgare och flera andra hvarverkare på söndags- och helgdagar sätta och utlysa sammanträden i kyrkan, "hvarigenom sabbaten helgas och förvandlas till ett slaktmarknad, hvarigenom folket dräfrån Gudstjänsten till världsliga sällors bestridande". För att råda mot detta beslöts att inga pålysningar i kyrkan finge ske rörande sammanträden, som skulle hållas på söndagsdagar.

Förbudet att hålla sammankomster av olika slag vid kyrkan söndagarna tycktes emellertid bli i ganska liten utsträckning på till sammats, ty redan två år senare, 1814, klagades över att "flerfaldiga oordningar och självsvald äga rum och tilltaga, såsom: — att under Gudstjänsten folksamlingar finnas på kyrkogården och på kyrkvärdens äfvensom att olöflig försälning af allehanda varor då sker".

Till förekommande av alla de oordningar, "hvilka icke ens namnet böra vara kända, än min tillåttna inom en Christerlig församling", beslöts att särskilt tillsända uppsyningsmän skulle efter sammanringningen efterse, att inget uppehöll sig utanför kyrkan, och så fall "stilla och fogligt" anmunda denne att "gå i Guds hus och i Gudstjänstens helgade timma". I som icke åtydde denna anmaning

skulle beteckna gudstjänstens slut an-
malas och plikta i riksdaler, 16
skilling banko.

Beträffande de uppträdande af-
färsmännen så lög det uppsynings-
männen att strängeligen förbjuda
handel under gudstjänsttid. Skedde
dessa ändå, skulle uppsyningsmannen
få gå "lass och varor" i förvärf till
gudstjänstens slut, då ägaren hade
att erlægga 1 rdr., 16 skl. i böter
och återfå sina varor. Nekade han
att upphöra med handeln eller er-
lägga böterna, skulle varorna föras
till kronobetjäningen, som hade att
instämma den skyldige till tinget.

Brännvinshandel och fylleri vid kyrkan.

Brännvinet spelade i den dagliga
umgänget vid denna tid en avsevärt
större roll än i våra dagar. Spritför-
säljning förekom inte bara på kro-
garna, av vilka Ödeshög vid vissa
tillfällen var välsignad med tre
stycken utan även man och man e-
mellan vid skilda tillfällen, och den-
na handel sträckte sig ända till kyr-
kans helgade område. Omåttlighe-
ten i bruket av spritdrycker var
också ett av de oftast diskuterade
problemen vid sockenstämmorna i
Ödeshög på 1800-talet. Vid en socken-

stämma i maj månad 1812 påpeka-
des sålunda att brännvinsförsälj-
ning förekom inom kyrkogårdens
område och i sockenkammaren i nu-
varande kommunalrummet. Denna
förhållande pågick tydligen både
på vardagar och söndagar, även under
gudstjänsttid. Orsaken härtil an-
sågs vara, att en i socken-
kammaren boende person ägnade
sitt ömsinnighet, varför han
skulle till avlyftning.

Det bestämdes, att den som
sålde till kyrkan överlastad av
brännvin skulle hindras att in-
träffa samt böta 2 riksdaler.
Samma som hölls den 21
september 1812 anmäldes en eller
flera personer, Lars Månsson i
Ödeshög, som på Himmelfärdsdag
sålde till kyrkan och or-
sakade därmed hindrat andra
att till kyrkan tillföra sina
bidrag. Denna förseelse fick
Månsson svara inför laga

Ödeshögs "yp-
fångar".
Efterkommande
skulle på olika
föremål inte
få tillåtas
Ödeshög ob-

Huru omfattande dessa kalas voro,
förtälja icke urkunderna något om,
men man torde kunna få ett begrepp
därom, då man vid en stämma
1816 beslöt ett flertal åtgärder i
sparande syfte och bl. a. att man
vid egentliga gillen såsom bröllop
och begravningar inte skulle få ö-
verskrida antalet av sex rätter. I
varje fall torde man inte vid hus-
förhörskalasen ha kommit upp till
nämnda antal rätter, ty dessa kalas
räknades ju inte till de egentliga
gillena. I varje fall medförde det
säkerligen betydande kostnader för
den, hos vilken husförhören skulle
hållas, ty dessa voro, enligt vad den

tidens husförhörlängder utvisa,
mycket flitigt besökta.

Vid en stämma den 15 dec. 1815
erinrade ordföranden, kyrkoherde
Gustaf Rosén, om otillbörligheten
av dessa kalas, vilka "äfvén om man
däröfver ej alltid kan klaga öfver
osedigt umgängessätt, dock genom
ådagaläggande av skadlig vppighet
och fåfänga samt isynnerhet äro
högst olämpliga vid tillfällen, då
sinnet bör befredas för allt, som
kan störa fortsatt betraktelse och
föriaga intrycket av Heliga sannin-
gar".

C e b e.

Livet i Lysing i äldre tider.

Vid sockenstämmorna i gångna
tider behandlades alla kommunala
och kyrkliga ärenden. Under dessa
stämmor hörde alltså en mängd frå-
gor, som numera beslutas av kom-
munala nämnder och styrelser. Frå-
gor rörande de rättsliga förhållan-
dena sockenborna emellan voro fö-
remål för behandling, och vid stäm-
morna utmättes böter eller stock-
straff för den, som icke iakttog de
fattade besluten.

Stockstraffet kom ofta till använd-
ning. Stocken bestod av tvenne bjäl-
kar av trä med runda fotledsstora
hål. Genom att övre delen var lös-
tagbar, kunde en persons ben insät-
tas och sedan låsas i stocken. I ena
ändan voro bjälkarna försedda med
gångjärn, och i den andra fanns
plats för hänglås. Den bestraffade
fick vanligen sitta i vapenhuset eller
på någon plats i kyrkan, där han
var synlig för allt folket.

Ett annat straff var "uppenbar
kyrklöplikt", varmed menades, att
den dömdes skulle under gudstjän-
sten stå på en skampall längst ned
i kyrkan. Efter gudstjänsten fick han
liggande på knä längre fram i kyr-
kan bekänna sin skuld, varefter han
av prästen åter blev upptagen i för-
samlingen.

Vi meddela här några exempel på
frågor av mera "privat" natur, som
voro föremål för sockenstämmobe-
slut vid tiden omkring 1800.

Osämja mellan grannarna i Sunneryd.

Vid en sockenstämma i Ödeshög
den 20 augusti 1707 voro följande

lysas om osämja mellan där boende
Hans Andersson och hans hustru,
samt mellan Hans Andersson och
grannen Daniel samt dennes son
Petter. Vid den närmare undersök-
ning, som vid stämman företogs,
befanns att Hans Andersson var
skyldig till oenigheten. Han synes
haft ganska litet intresse för sitt ar-
bete utan gav sig ut litet varstades
i socknen, där han vistades hos oli-
ka personer under kortare eller läng-
re tid, allt efter som det föll ho-
nom in.

För att råda bot mot oenigheten
bestämdes att om Hans Andersson
"överfaller hustru eller gårdboer
med otidighet i ord eller hug och
slag", så skulle han till Ödeshögs
fattigkassa böta 5 Rdr. Samma bö-
ter bestämdes för den som överföll
honom "utan anledning". Vidare
bestämdes att om Hans Andersson
"förlöper huset och blir borta utan
att sköta sitt arbete, eller om någon
tager emot honom och hyser honom
hos sig, så att hans göromål hind-
ras hemma, skolande i sådant fall
både Hans Andersson och den, hos
vilken han sig uppehåller, vardera
betala 5 Rdr".

När sockenstämman vaka- de över sedligheten.

Förhållandet mellan män och
kvinnor var föremål för omsorg
från sockenstämmornas sida. Oor-
dentligt leverne i detta avseende på-
talades med skarpa, och ibland före-
faller det, som om vederbörande
lade sig i förhållanden, där allt var

med de sedliga förhållandena, vilket bl. a. framgår av den stora utbredningen av könssjukdomarna, vilka ganska ofta omnämns i protokollet vid slutet av 1700- och början av 1800-talet.

År 1807 framfördes, som det heter i protokollet "allmänna klagomål" över 50-åriga änkemannen Jonas Jönsson och änkan Majas "otidiga sammanlevnad". I vad mån klagomålen mot deras levnadsförhållanden voro berättigade nämnes ingenting om, men vid stämman bestämdes att de skola "av prästerskapet tilltalas".

I Maltmossen bodde vid denna tid Jonas Mur och hans hustru, vilka tydligen inte varit Guds bästa barn. I stämmoprotokollet för den

17 maj 1810 nämns de "såsom högst ovärdiga ett Christet namn, emedan knappast någon last kan tänkas, som de icke utöfva". Paret ifråga var troligen inte mantalsskriver i Maltmossen, ty några närmare uppgifter om dem äro icke tillgängliga. Stämmans beslut blev emellertid att "som detta hjonelag är utan allt lagligt försvar, som alla förmodade, så kunde det lätt avvisas". Jonas Mur uttogs senare mot sin vilja till lantvärdet.

Det var inte bara prästerna, som på sina expeditioner hade till uppgift att medla och stifta frid, utan sådant tillkom även sockenstämmorna. Vid en stämma år 1800 anmäldes att avskedade grenadieren Ekegren på Narbäckes ägor och Magnus Jacobsson i Havrekullen hade gjort sig skyldiga till flera "oordentligheter i levnaden", varför de ålades att vid nästföljande stämma inställa sig för erhållande av behöriga föreställningar om sitt uppförande.

Det var icke alltid, som dylika kallelser till sockenstämmorna hörsammades. De kallade höllo sig undan, så länge det var möjligt. Så var t. ex. fallet med brukaren Jonas Samuelsson i Smedstorp, som kallats till stämman på grund av det otidiga och hårda bemötande, som han gjort sig skyldig till gentemot sin hustru Stina Nilsson. Tvenne gånger kallades han av rotemästaren Måns Rolig att i sinnet sig, men andra gången hade han till ordföranden skickat ett falskt bevis om att han förlikts med sin hustru. För båda förseelserna fick han sedan stå till ansvar inför häradsrätten.

Singla slant ett förbudet nöje.

I början på 1800-talet var nöjeslivet helt annorlunda i Ödeshög än vad det nu är. Då fanns inga dans-

banor med musik av Fox' kapeell eller Sailor band, och Ödeshögsbio fanns inte ens i den mest himlastorrande fantasi. Inga bilar och bus-sar passerade Stora torget, och inte ens stolpen, kring vilket livet i Ödeshög pulserar, fanns till. Ungdomen fick söka sig andra nöjen.

Ungdomen ville emellertid helt naturligt komma tillsammans, och något måste man hitta på som förströelse och nöje. Och man fann det. Ett enkelt, trevligt och underhållande spel: man singlar slant. Bygdens manliga ungdom samlades i "stor myckenhet" på allmänna vägen vid Gästgivaregården på söndagseftermiddagarna och singlar slant till långt fram på nätterna, enligt vad vi läsa i ett protokoll från den 6 aug. 1815. Under spelet förekom en hel del oordningar, varigenom "isynerhet barnen inöfvas uti den svordom, kif, misshällighet och oanständigt snack m. m." som förekom.

Oordningarna skyldes främst på byordningsmannen Lars Andersson i Skrapegården, och han dömdes av sockenstämman att böta 2 riksdaler banko för att han försummat att hindra oskicket. Men det var tydligen inte nog med att Lars Andersson fick böta för sin försummelse, utan han avsattes även från sitt uppdrag. Till ny byordningsman valdes Peter Andersson i Skattegården, "af hvilkens kända drift och nit man väntar att detta oskick alfarligen efterses och beifras".

Slantsinglingen ersattes av gungor.

När de unga inte fingo vara tillsammans för att singla slant, skulle de givetvis försöka sig på något an-

nat. Det nya på nöjeslivets område var gungorna. Med dessa kunde man ha roligt värre, men det fördrade kraftiga don och säkert tag om rep och kedjor. I annat fall kunde lätt en olycka inträffa. Så skedde 1821, då drängen Johannes vid ett fall från en gunga bröt ena lärbenet. Dåvarande v. komministern Wiberg föreslog "gungförbud". Församlingen kunde icke dölja att "dylika lekverk" visserligen inte voro direkt livsfarliga men att de kunde åstadkomma kroppsskador, varför det blev förbud mot deras vidare användande.

Auktionerna, ett inslag i nöjeslivet.

Vid en sockenstämma år 1822 erinrade ordföranden, d:r Gustaf Rosén om den vanliga oseden vid auktionerna, att dessa dels pågå utöver den bestämda tiden och att de äro åtföljda av varjehandas oordentliga nöjen, hvarigenom såväl äldre personer som i synnerhet lättsinnig ungdom inledes i utsvävningar". D:r Rosén betygade sina allvarliga bekymmer för denna sin upptäckt och anmodade "ömt och allvarligen" såväl närvarande sexmän, rotemästare och byordningsmän, som även varje annan rättsinnig församlingsledamot att genast anmäla oskick i detta avseende hos ordföranden. Sockennämnden instämde i ordförandens utlåtande och önsknin-gar, varefter beslöts, att den byordningsman, sexman eller rotemästare, som "beträdes att en sådan afvikelse från Christerlig ordning undandölja" skall stå till ansvar för ett så straffbart förhållande.

Ce be.

Livet i Lysing i äldre tider.

När Ödeshögs fattig- och sockenstuga byggdes.

Ordnandet av fattigvården var vid tiden för näst sista sekelstiftet det största problemet på sockenstämmorna. De ständiga knigen, missväxt och den stora isoleringen gjorde att man hade stora bekymmer för den icke arbetsföra befolkningens försörjning. De fattiga fingo "gå på roten" eller också tilldelades de ett visst kvan-

tum korn ur sockenmagasinet till sitt uppehälle. Men det fanns givetvis även sådana, som inte själva kunde taga hand om sig, utan måste utackorderas. Detta skedde antingen på auktion eller under hand, och den, som avgav lägsta anbudet, fick sörja för vårdtagarens uppehälle. Dessa förhållanden skola vi i en kommande artikel redogöra för.

de gånger uttalades önskan om byggnaden av sockenborna. Men det var hårda förhållanden som följde på den 1703, som man beslöt att pålägga grunden till fattighuset vilken även skulle innehålla en klass god och tjänlig sten, som skulle byggas upp på den platsen. Byggnaden, som kom till stånd först år 1797, är numera ett gammalt kommunalnummer för byggnaden.

Enligt den erforderligt material till byggnaden beslöt att varje vinter skulle framföras en klass god och tjänlig sten, som skulle mottagas av rusthållaren Nils Bengtsson i Erikstorp, vilken skulle byggas upp på den platsen. Den som byggde var tidigare rådmannen i Sjötorp och hade anlåtats göra reparationer och andra arbeten. Nils Bengtsson skulle för detta få en ersättning av 8 riksdaler om dagen. Vid stämman den 1797 hade Nils Bengtsson förklarats för "vilka arbeten han hade gjort mycket nöje", varför han fick grundläggningen mellan pingst och jul.

Emellertid hade man beslutat att varje år skulle byggas upp en klass god och tjänlig sten, som skulle byggas upp på den platsen. Byggnaden, som kom till stånd först år 1797, är numera ett gammalt kommunalnummer för byggnaden.

Byggnaden till fattighuset

Byggnaden till kyrkogården.

Byggnadskostnader för kyrkogården beslöt vid stämman den 1795, att man skulle bygga upp en ytterligare klass god och tjänlig sten, som skulle byggas upp på den platsen. Byggnaden, som kom till stånd först år 1797, är numera ett gammalt kommunalnummer för byggnaden.

Byggnaden till fattighuset. Byggnaden till kyrkogården. Byggnadskostnader för kyrkogården beslöt vid stämman den 1795, att man skulle bygga upp en ytterligare klass god och tjänlig sten, som skulle byggas upp på den platsen. Byggnaden, som kom till stånd först år 1797, är numera ett gammalt kommunalnummer för byggnaden.

Byggnaden till fattighuset. Byggnaden till kyrkogården. Byggnadskostnader för kyrkogården beslöt vid stämman den 1795, att man skulle bygga upp en ytterligare klass god och tjänlig sten, som skulle byggas upp på den platsen. Byggnaden, som kom till stånd först år 1797, är numera ett gammalt kommunalnummer för byggnaden.

ligen" följande år skulle uppföras. Det material för byggnaden, som varje helgård skulle leverera, utökades, med en bjälke som skulle vara 14 alnar lång och mäta 1 kvarter i Lilländan. Senare bestämdes att sten och ved skulle framföras på måndagen den 15 maj 1797, vid vite av 2 rdr. Dessutom skulle av varje hemman ytterligare lämnas en 17 alnar lång spira och 4 plankor.

Byggnaden uppfördes på ackord.

För murings- och snickeriarbeten avsågs ackord med muraremästare Bergström från Gränna och ovannämnde Nils Bengtsson. Den förre skulle uppföra hela byggnaden pålägga taket, invändigt uppsätta nödiga spisar och kakelugnar och här för i ett för allt erhålla ett belopp av 83 rdr. 16 skilling, varjämte han till byggnadsarbetets utförande skulle erhålla 8,000 mur och 3,000 taktegel samt arbetshjälp av sockenborna. Nils Bengtsson skulle göra inredningen för en kostnad av 22 rdr. Lars Nilsson i Norra Bråten åtog sig att sköta kalkugnen mot en ersättning av 16 skilling om dagen. Pengar till byggnaden erhöles genom försäljning av spannmål ur sockenmagasinet.

Arbetet påbörjades med morgonbön.

I likhet med vad som sker vid nutida kommunala byggnadsföretag utsågs en byggnadskommitté eller gode män, att göra och låta under pågående byggnad, som länder till gemensamt bästa, och såsom de godt finna". Ledamöter av byggnadskommittén blevo kyrkovården och nämndemannen Jonas Jönsson i Erstorp, kyrkovården och nämndemannen Nils Nilsson i Gatugården samt Petter Jönsson i Lagmansgården, Öninge, Petter Andersson i Riddaregården, Jonas Nilsson i Munkeryd och Nils Eriksson i Witsjö.

För de arbetare, som skulle göra dagsverken vid bygget, utfärdades noggranna bestämmelser om arbetstid, uppförande o. s. v. Arbetet tog sin början klockan 5 på morgonen och inleddes med bön. Den som kom för sent och icke var framme vid bönen fick böta 8 skilling, vilket motsvarade en dagslöns. Endast fullt arbetsfört folk fick användas, och alla odugliga bortvisades. Dessa beslut fattades vid sockenstämma den 6 juni 1797.

Byggnaden färdig för invigning i augusti.

Uppförandet av sockenstugan och

fattighuset byggningen gick tydligen raskt undan, ty redan vid sockenstämma den 20 augusti samma år hade stämman att avgiva yttrande angående arbetets utförande. Mot själva muringsarbetet hade man då ingenting att erinra, men med husets färg var man inte riktigt nöjd, utan bestämde att målningen skulle överstrykas så att "färgen behålles helt allena". Stora dörren från vägen ansåg man böra gå utåt i stället för inåt, så att man event kunde placera en innandörr.

Beträffande inredningen framfördes även ett förslag till ändring, vilket inte blev beslutat men däremot skulle "hållas i minnet när tillfället kräde", nämligen inredandet av ett rum mellan dörren och spisen, där man skulle ha plats för fattighjon av mankön. Härigenom skulle den blivande hushållerskan få "bättre ledighet att sköta bak samt hafva något ställe att ställa undan sådana matvaror som blivit över och en annan gång kunde nyttjas". Att handha fattighuset till dess att föreståndare blivit utsedd och sköta eldningen uppdrogs åt församlingens klockare Sven Tollqvist.

Några egentliga anmärkningar hade man alltså inte, utan man var nöjd med byggmästare Bergströms arbete. Man beslöt därför att som ett bevis på sockenmännens välvilja ge honom tillstånd att utlysa ett yste i socknen, "då alla, som vilja göra honom höflighet, kunna sig med ystemjölk inställa, dit de sammanlysas".

Den sammanlagda kostnaden för byggnadens uppförande uppgick enligt räkenskaper till 269 riksdaler 13 skilling 2 runstycken. Räkenskapsförare var inspektör Lars Rosenlind, som dessutom hade en del andra besvär för byggnadsarbetet. Han tillerkändes här för en ersättning av 2 tunnor korn ur sockenmagasinet, varjämte sockenstämman beslutade att han "må hugnas med någon gratification äfven i contant".

Fattighuset stod alltså fullt färdigt på hösten 1797, och de gamla hade tydligen väntat att få flytta in vid denna tid. Men det var åtskilliga anordningar, som först måste vidtagas. Att handha fattighusets förvaltning utsågos den 11 dec. 1797 Jonas Larsson i Råby, Lars Jönsson i Bankaby och Nils

Ericsson i Witsjö. Reglementet antogs den 12 juli följande år. De första fattighjonerna tycks ha inflyttat omkring den 1 okt. 1798.

Beträffande förhållandena i fattighuset skola vi återkomma i en kommande artikel.

Livet i Lysing i äldre tider.

Ödeshögs fattigstuga vid 1800-talets början.

Som i en tidigare artikel meddelats, stod det nya fattighuset i Ödeshög färdigt att tagas i bruk på hösten 1798. Det hade emellertid blivit färdigbyggt ett år tidigare. Innan de gamla fingo flytta in antogs ett reglemente rörande de intagnas underhåll m. m. För att uppsätta nämnda reglemente valdes vid sockenstämma den 1 juli 1798 en kommitté, bestående av baronen och hoimarschalken Boije på Sjöstorp, captainen välborne herr Eric Boije i Klockaregården, lieutenant Per Stålhammar i Ösjö Sörgård samt dessutom en representant från varje rote.

De sålunda utsedda deputerade hade påföljande 12 juli sammanträdde under prosten Pehr Tenggrens ordförandeskap, då bestämmelserna för fattighusets skötsel upprättades.

Underhållet till hjonen lämnades in natura.

Enligt det upprättade reglementet skulle antalet fattighjon tillsammans med föreståndarinnan vara 10, vilka skulle åtnjuta gemensamt kosthåll. För deras underhåll skulle varje helgård på slätten lämna 14 kappar spannmål, varav 8 korn, 2 ärter och 4 råg. Skogsbygdsgårdarnas tribut fastställdes till 12 kappar spannmål, nämligen 8 korn, 3 råg och 1 äter. Vidare skulle varje gård på slätten lämna 8 marker och varje skogsbygdsgård 12 marker kött, som skulle vara "gott och klanderfritt". Spannmålen skulle årligen avlämnas vid Thomasmässan. Vidare bestämdes att de olika gårdarna efter avlämnandet av nämnda kvantiteter skulle vara helt befriade från alla vidare avgifter både till rote- och fattighjon.

För tillgodoseendet av värmebehovet bestämdes att samtliga gårdar inom tvänné rotar årligen vid gott åkføre skulle framföra fyra försvarliga lass långyed.

De levererade naturprodukterna avsågo alltså full försörjning inte bara till de i fattighuset boende utan även till rotehjon. De fatti-

ga, som bodde "i egna stugor eller hos fränder och släktingar" skulle årligen erhålla 1½ tunna spannmål samt 2 lispund (ca 17 kg.) kött.

Hushållerskan fick en riksdaler i årslön.

Till föreståndare för fattighuset valdes för ett år Per Stålhammar samt välförstående Petter Andersson, Ösjö Riddaregård, vilka hade

att ombesörja "hela inrättningen av fattigvården". Till deras biträde vid förandet av räkenskaperna förordnades inspektor Lars Rosenlind. Med sparsam hushållning skulle föreståndarna kunna erhålla en viss ersättning för sitt arbete, och ganska tydligt är, att detta beslut inte var till någon större glädje för de fattiga. Då föreståndareskapet sålunda beräknades ge en viss inkomst, bestämdes befattningen skulle övertagas av sockenmännen i tur och ordning.

Till hushållerska antogs änkan Stina Pärsdotter på Öninge Jonsgård mot en årlig ersättning av 1 riksdaler i skopengar förutom kost och logi. För att hon skulle erhålla ett litet extra tillskott till hushållet att varje hemman "efter behag" skulle lämna "litet grönsaker av rot- och vitkål".

De första fattighjon flytta in.

Fattighuset var alltså avsett för 9 understödstagare, men vid första inflyttningen, som skedde torsdagen den 25 oktober 1798, blev antalet 7. De första fattighjon voro: Elin på Åbo rote, Liskan Pärsdotter för Gräsbergs rote, Fagerdahls änka för Sunneryds rote, Elin Larsdotter för Svembs rote, gamle Per Jonsen för Råby rote, blinda Maja Nilsson från Sunneby rote och Barkstedts hustru för Ridaregårds rote. Dessutom skulle tre personer som ej bodde i fattighuset erhålla understöd därifrån. Vid inflyttningen skulle fattighjon till föreståndarna avlämna "sitt lilla bohag utan all svek och flärd, både af dem sjelfva och anförvanter, vilket kom-

mer fattiggassan tillgodo, sedan det försålt blivit".

Fattighusets sängar saknade sängkläder.

Sockenborna voro säkerligen ganska stolta över sitt fattighus, vilket framgår av ett protokoll vid sockenstämman den 6 december 1798. Sedan fattighuset tagits i bruk konstaterade man enligt nämnda protokoll, att "en högst betydande omständighet felas, som gör att hela vår fattigvård icke väcker den uppmärksamhet, vi billigt borde vänta, den neml. att de i fattighuset inrättade sängar icke äro försedda med några sängkläder, till följe hvåraf de fattiga, som intagna äro, och ingenting medfört, lida både genom köld och brist på nödiga kläder i sängen". Vid stämman beslöts att ur sockenmagasinet försälja så mycket spannmål, att man

av de medel, som härför erhöles, kunde erhålla nödiga sängkläder till 10 sängar.

Ungdomar voro föga önskvärda.

Vid en stämma i slutet av år 1800 erinrades om att pigan Anika Jeaonsdotter, som skulle födas av socknen genom "behörig omgång" efter indelning på varje hemman icke rättade sig efter gällande föreskrifter, utan att hon "håller sig än här än där och på många ställen uteblifver, hvarigenom somliga af socknemännen känna bördan häraf mycket men andra alldeles intet". Vid stämman föreslogs därför att hon skulle intagas i fattighuset. Lieutenant Per Stålhammar satte sig mot förslaget under motivering att denna "piga är helt ung och kunde leiva i många år, så skulle hon såsom länge lefvande, utestänga många fattiga, gamla och orkeslösa från den enda deras tröst och tillflykt, att i fattighuset såsom ålderns och fattigdomens enda näste, få sluta sina dagar". Stålhammar föreslog i stället att hon skulle "inköpas till fribröd" på hospitalet i Vadstena, vilket emellertid sockenmännen ansågo för kostsam. Stålhammar, som var en rivande och energisk karl, ville inte giva tappt utan förklarade sig "emedan det var enligt med hans samvetes öfvertygelse, vilja därtill bestå kostnaden allena". Slutligen enades man om att löjtnanten skulle betala en tredjedel och socknen två tredjedelar av kostnaden.

husdycksna stannat på
redan 1802 finna vi
dotter bland hjonerna i
där hon även gav li-
medborgare. Un-
är var hon där
Stålhammars
blevo besan-

Lieutnant Stålhammar

illade sparsamt.
slutet av år 1799
förstärkarna för fattighu-
Nils Nilsson
Jonas Ericsson i
att bli befri-
Som något
eller överdirek-
lieutnant Stålham-
i protokollet. Av
fattighuset fram-
året med det
och köttförrådet
hela två må-
beräknade tiden.
han sålt flera
ekonomi ökon-
fattigvården ej be-
med detta,
riksdaler ö-
fattigkassan
ökats

med tillrätt va-
och fick inte
Stålhammar, ry-
Petter An-
Brännegård
Brännegården
smot-

Sockenstämma

svällade
svårig-
Före-
ana upp-
en
last
minnas
för sin
ordförande-
dåva-
ning, hind-
delsernas
otokollet.
an alla på
la varvid
attlas ay
vissa
riktat
vilka

tighuset ej skulle kunna berga sig
med hvad församlingen dem anslaget.
Efter en stund begärde emel-
lertid ordföranden själv ordet, men
detta fråntogs honom "snarast".
Sockenmännen talade och pratade i
ett och försökte överrösta varan-
dra. De mest högröstade voro Nils
Andersson i Erstorp, Johannes An-
dersson i Granliden, Jonas Persson
i Frebol och Petter Andersson i
Ösjö Brännegård. Ordföranden
bjöd emellertid åter tystnad och
uppkallade gummorna i fattighuset
att yttra sig (stämman hölls i nu-
varande gamla kommunalrummet).
Dessa gummor intygade att såväl
kött som bröd blivit försålt, varefter
deingo lämna stämman. Det blev
nu så småningom lite tystare och
ordföranden tillfrågade de båda fö-
reståndarna om de ville behålla sina
uppdrag, vilket de inte gingo med
på.

Ordföranden föreslog till nya fö-
reståndare ett par av de mest hög-
röstade gubbarna på stämman,
nämligen Johannes Andersson i
Granliden och Nils Andersson i

Erstorp, vilka "ock därtill av för-
samligen antogos, såvida av stojet
kunde fattas". Oväsensdet fortfor
trots att ordföranden "flera särskil-
da gånger äskat tystnad". Såväl
ordf. som övriga stämmobesökare
blevo överröstade av isynnerhet Jo-
nas Jönsson i Frebol, varför ord-
föranden förklarade stämman upp-
löst. Innan pastor Kröning avlägs-
nade sig förklarade han, att "han
till nästa gång, då han med Ösjö
håller sockenstämma, ehuru med
ledsnad, nödgas begära handräck-
ning hos vederbörande att hålla
skick och ordning".

Efter ytterligare 14 dagar hölls
ny sockenstämma. Huruvida pastor
Kröning erhållit den vid förra stäm-
man omnämnda handräckningen
förmåles icke, men stämman för-
flöt i stort sett lugnt. Till förestån-
dare för fattighuset valdes nu rust-
hållaren Petter Larsson i Ösjö och
Andreas Andersson i Svemb i stäl-
let för de två, som blivit utsedda
14 dagar tidigare.

C e b e.

Livet i Lysing i äldre tider.

Åtgärder mot spritmissbruket.

Det är inte bara i våra dagar som
husdycksdebatter förekomma i
Odeslög bland dem som makten
hava. Nu gäller det "bara" pilsner
eller icke pilsner, men annorunda
var det på den tid, då de första åtgä-
derna viktogs mot spritmiss-
bruket. Före den tid, då den store
nykterhe s aposteln Peter Wiessel-
gen böjde predika bättring, var
det säkert ingen lätt sak att föra
nykterheissaken framåt.

Gustaf III avskaffade som bekant
husbehovs bänningen, vilken under
frånstiden tilltagit, så att nästan
varje bonde hade sitt lilla bränn-
eri. Konungen ville med nämnda åtgä-
rd skaffa landet ökade inkomster.
Bännavs bänningen skulle ske vid
krötnbrännerierna, från vilka var
och en fick fört köpa och sälja
brännvin. varigen landet överhopa-
des med krogar. Enligt prästernas
anteckningar har Odeslög under
1700-talets senare hälft tidvis haft
tre krogar. Konungen blev illa förd
av bönderna och många brände i

smyg. för vilket de blevo strängt
straffade. I en anteckning från år
1783 i Odeshögs kyrkoböcker he-
ter det "f. s. för olofliga Brännvins-
redskap blevo, Gud bättre! nog
många dömda i bröst på Penninge-
böter till arbetsfängelset i Lands-
krona". Efter Gustaf III:s död blev
husbehovsbänningen åter tillåten.

Nykterhe s bänpen Peter Wie-
gel verkade som präst i Västerstad
i Skåne, och även i Odeslög synes
det ha varit prästerna, som predi-
kat nykterhet. År 1811 blev Nils
Weijmers v. pastor i St. Åby, och
med denna befattning följde även
ordö andenskapet vid sockenstäm-
morna i Odeslög. Weijmers blev
senare komminister: först i St. Åby
sedan i Ingatorp och till sist i Odes-
lög, varefter han blev kyrkoherde
i Vireda. Weijmers har liksom kyr-
koherde Gustaf Rosén i Odeslög
en gång bekämpat husdycksmiss-
bruket.

Den 4 dec. 1811, då Karl XIII
var Sveriges konung, utfärdades en
skrivelse, vilken via domkapitteln
kom till samlingarna tillhanda. Av-
sikten med nämnda skrivelse var

att framhålla k. m:ts önskan "att regera öfver ett genom måttlighet och sarsamhet lyckligt och genom sedlighet och ordning mäktigt folk, hvarigenom Kongl. Maj:t undgår den för deras hjerta ömmande nödvändighet att straffa och gjuta blod". I skrivelsens fortsättning heter det att "ehuru Kongl. Maj:t äger makt att med skärpta lagar och straff hämma det onda, överlåter han dock åt sina undersåtar, såsom ett uppvis och f.ätt folk, att sjelfva afvända det onda och befordra sitt bästa genom frivillig överenskommeelse om måttlighet och sedlighet samt inbördes uppmärksamhet på varandra". I samma skrivelse betonas dock att dessa överenskommeelser icke skulle förneka någon ett "måttligt och värdigt begagnande av det goda en mild försyn i naturen meddelar. Endast det däraktiga överflödet, som beeder armod och förakt, det skadliga missbruket, som föder laster och brott, endast detta bör bannlysas". Att använda rusdrycker "måttligt" tycks alltså på lögre ort ha ansetts riktigt.

I samma kungliga skrivelse framhölls att ungdomen inte skulle förvägras en rödlig vede kvickelse genom oskyldigt tidsfördriv, men däremot skulle "oo. dentliga, förledande och fridsstörande sammankomster och utsväfningar, som skada hälsan, sprida sedesfördrivet, förläda till lättja, söperi och otöhet" förbjudas och hindras.

Sedan denna skrivelse föredragits vid en sockenstämma den 19 juli 1812 erinrade ordföranden, pastor N. Wejme:s, om de sorgliga erfarenheter och de bedröfliga följder man haft av ett öfverflödigt bruk av starka drycker. Han framhöll hvar önskligt det vore att alla oordningar, som försakats genom fylleri, kunde förekommas. Även om ei de "af valnan föderfvide kunde förändras" så borde alla tillfällen beövas dem "att med förgätande av sitt värde, öfverlämna sig åt skamlig lusta".

Stämmodelegaterna erkände, heter det i protokollet, Kongl. Maj:ts många omtanke såsom ett förnyat p. ov på dess landsfädeliga omsorg om sitt folk och förklarade att ingen bör vara nog korttänkt att neka nödvändigheten av befrämjande av måttlighet vid starka dryckers användning.

Vid stämman fattades sedan flere beslut i enlighet med den föredragna skrivelsen. Sålunda avsåde sig församlingen allt öfverflöd och yppighet i såväl kläder som levnadsätt och i synnerhet bruket av utländska varor och drycker. Vidar

ville församlingen "sätta sin ära ut inbördes täflan om Svensk alfvasamhet och omständig måttlighet äfven vid de tillfällen då församlingen söker sin ära i slöseri".

För bekämpandet av det omåttliga bruket av starka drycker beslöts, att var och en, som överlastade sig antingen hemma i sitt eget hus och "öfverfaller husfolk och fredar och skadar grannar" eller också var överlastad vid marknader, auktioner, ting, uppborrdsmöten, vid kyrkan och andra sammar komster eller på söndagarna selsatte sig med supande, skulle för första gången böta 2 riksdaler, vilket belopp skulle delas lika mellan kyrkan och de fattiga. För dem, som inte bättrade sig efter att en gång ha blivit dömda till böter, bestämdes jämte nya böter även stockstraff.

Att övervaka efterlevnaden av den fattade besluten uppdrogs åt prästerskapet, kyrkorådet, kyrkovärden och sexmän samt "någre ordentliga socknemän av ståndspersoner och allmogen". För att man skulle kunna utöva så noggrann kontroll som möjligt, tillsattes även byordningsmän, en eller flera i varje by. Med dessutom skulle "envar redlig man äga att anmäla oordningar, vilken anmälan skulle äga vitsord utan avseende på vittnen. Det var alltså förenat med största risk att vis sig överlastad för någon människa detta helst som det bestämdes sanna böter och straff för den som underlät att göra anmälan om fylleri. Samma blev straffet, om någon oskyldigt anklagades.

År 1817 utfärdades en kungörelse rörande nödvändigheten av "irskränkning uti införsel och förbrukning av utländska yppighetsvaror" av vilken anledning vid en stämman den 23 okt. samma år beslöt förbud för inköp av utländska tyger och sidentyg till klänningar. Däremot ägde man rätt att bruk och slita vad som redan var inköpt.

Beträffande starka drycker beslöts förbud mot användandet av utländska vinsorter, rom och arack, vilka drycker inte fingo förekomma varken i samkväm eller

"den enskilda lefnaden". Dessutom bestämdes att kaffe icke fick förekomma vid samkväm. Det var annat än i vår tid, då man knappast tänka sig ett samkväm utan kaffeservering. Egentligen var det väl synd om damerna, som i sorgen över siden och utländska tyger inte fingo komma tillsammans och trösta sig kring den kära kaffetären. Vad skulle vår tids Odes-högssdamer säga om ett sådant beslut?

Ett annat förbud, som vi i våra dagar skulle ta "med knusende ro", utfärdades vid samma stämman, nämligen att man inte vid "egentliga gillen" skulle få "öfverskrida antalet av 6 rätter". Beträffande användandet av starka drycker stad-

gades inga förbud (spritens ansågs kanske mindre farlig än kaffet), men man ansåg sig "med skäl kunna fordra, att hvar och en på sig själf skulle akta och sätta den gränssom en anständig måttlighet bjuder". Det var nog lite besvärligt i bland att sätta den gränss!

Spritdryckerna spelade vid denna tid en mycket stor roll. Spriten ansågs som en nödvändighetsvara den var billig och lätt att komma åt, vilket gjorde att missbruk ofta förekom. Barnen ärvde sina fäders spritbegär och fingo redan vid späda år lära sig att använda spritdrycker. Vid en sockenstämma 1821 erinrade ordföranden, v. komminister I Wiberg, "hvar och en, att genom Christerlig inbördes uppsigt och varningar qväfva den bedröfliga osed, att redan i späda åren väna barn vid åtnjutande av starka drycker".

Ce be.

Livet i Lysing i äldre tider.

När man beslutade om skogsplantering i Ödeshög.

Sockenstämmorna hade i gångna tider en mängd olika frågor att behandla. Många gånger upptogs föredragningslistorna till största delen av frågor, som enligt våra begrepp icke höra till de kommunala angelägenheterna. Ofta var det de fråkigare sidorna av folkets liv och leverne, som blevo föremål för överläggningar och bötes- eller stockstraffs utmätande. Men vi finna också många bevis på kärleksfull omvårdnad av de materiella och andliga värdena och en beundransvärd framsynthet och omtanke om de kommande generationerna.

Skogsplantering för säkesällande av skogsbeståndet och vilkestillgången i framtiden anses nog i allmänhet vara en nyare tiders uppfinnning. Detta är riktigt, om man med skogsodling menar den rationella plantering, frösädd m. m., som förekommer i våra dagar. På 1700-talet lät man elden härja stora skogsvidder, man svedjade, som det hette, för att under några år kunna erhålla goda skördar på dessa platser, då askan tjänade som gödselmedel. Framsynta män förstodo emellertid skogens värde och betydelse, och omkring 1800 vidtog man i vissa trakter åtgärder för att befrämja skogens återväxt. Visserligen var det ingen rationell skogsodling, som sålunda kom till stånd, och inte heller var det några större arealer, som planterades, men man var dock inne på rätt väg.

Prosten Tenggren visste hur bönderna skulle tas.

Den 4 januari 1795 hölls en sockensämman i Ödeshög, varvid det främst gällde att vidtaga åtgärder för främjandet av skogsplantering. Stämman var utlyst på anmodan av Vålborne Ryttnästaren Fitz Enander i egenskap av ombud för "Högvålborne Herr Baron Landhöfvingen och Commendeuren af Kungl. Svärd Orden med Stora Korset Georg Fredrik Strömfelt", som det står i protokollet. Sockenstämman hölls i tingssalen, och sockenmännen hade "till en talrik myckenhet" församlats. Vid stämman föredrog ryttnästare Enander en

fattade "å ena sidan, utredandet af de obehagliga följder, den vanliga skogsförödelsen har, samt å den andra, utredandet af de förmåner därå flyta skulle, om vi nu i tid vore betänkta på trädplantering, och öfverlåta denna vackra företsats äfven till våra efterkommande, genom beslut i dag, inom oss taget, till plantering af vissa frugt-, löf- eller barrträ årligen uti då för afsedda små plantehagar, till dess allmogens framdeles befve mer öfvertygad om detta företags nytta". Det framhölls vidare enligt protokollet, att "detta vore just rätta sättet, att icke allenast visa oss nyttiga medlemmar för samfundet i det nuvarande, utan också visa oss vältänkande på våra efterkommande".

Givetvis skulle en sådan fråga komma att möta ett visst motstånd från sockenborna. Men prosten Pehr Tenggren hade i hög grad förmågan att driva sin vilja igenom, och så blev det även här. Sockenborna framhöllö att förslaget skulle innebära ett "förr okänt besvär ifall det skulle vinna bifall".

Vidare tyckte sig de flesta leva i en skogsbygd "där skog ej synnerligen tryter".

Prosten Tenggren, som var stämmans ordförande, visste tydligen hur gubbarna skulle tas. Han ledade upp saken i flera mindre frågor och lyckades på detta sätt liika igenom sin mening. Han framställde först propositionen "Vill var och en Hemmans Åbo afsätta på sin egendom något stycke till en s. k. plantehage?" Svaret blev allmänt ja. Nu hade prosten alltså fått sina sockenbor in på den väg han ville, och så framställde han följande fråga: "Vilja Hemmans Åboerna tilllåta sina gossar och drängar, att i dessa dagar få antingen uppdraga eller genom utfytning plantera antingen frugtträd eller alle slags vildda trä och låta desamma därslådes så fredas, att inga kreatur gör dem någon skada". Denna proposition bifölls äfven, trots att det i densamma ingick det i våra dagar så omdiskuterade och av många hatade betesförbudet i planteringar.

Kuriösa villkor för äktenskap.

Ännu en fråga framställdes av stämмоordföranden, som härigenom i sin välmening och varma omvårdnad om skogsskötseln kom att frammana ett beslut, som ter sig synnerligen märkvärdigt och välknappast var ägnat att tagas på fullt alvar. Denna proposition var "Vilja samteliga Hemmans Åboer tillhålla sina gossar och tjänstdrängar hädanefter, att den förbindelse fullgöra, som dem nu föreslås, att neml.: hvarje dräng, som hädanefter vill ingå i gifte, bör med sig hafva ett sanningsfullt bevis af någon sin husbonde, att i densammes plantehage finnas planterade och väl underholne 4 växande träd af samme dräng uppdragna och värdade, och att samma plantering, antingen nu genast i våhr eller alra sist i höst får taga sin början, så att efter fyra år, en sig gittande dräng kan framte, af sig uppdragne trä minst 3 alnar höga?" Denna fråga fick prosten äfven med ja besvarad, fast enhälligt har det antagligen inte blivit, ty i så fall hade han nog inte försummat att meddela det i protokollet. De närvarande drängarna och gossarna instämde i beslutet.

Om det sistnämnda beslutet står i protokollbokens marginal antecknat: "Galenskap, ehuru välment". Vem som gjort anteckningen är ej känt, men det torde ha varit någon av de präster som längre fram i tiden tjänstgjorde i pastoratet. I vad mån beslutet blev förverkligat framgår icke av äldre tiders handlingar. I varje fall finnas i kyrkböckerna inga anteckningar om att någon fullgjort fordringarna för att "få trada i gifte". Det kuriösa stämmobeslutet från 1795 har emellertid aldrig upphävt. Ce be.

från Lysingsbygden i krigens och orons år.

Anteckningar ur gamla stämmopro-
tokoll av Carl Bengtsson.

gamla tiders stämmoprotokoll finna vi talrika vittnesbörd om att det icke alltid rått fred i landet. Ofta ha de påbud, som utsändes från landets regent, förverkligats genom sockenstämmorna, och många gånger finner man en stark försvars- och offervilja hos allmogen. Av gamla handlingar från Ödeshög framgår att denna socken fått bära en beskärda del av pålagorna för landets försvar, och många Ödeshögarna fått lämna hemmets och hembygdens trygga förhållanden för att i andra länder kämpa för Sverige.

År 1788 utbröt krig mellan Sverige och Ryssland, och på sommaren samma år seglade Gustaf III med den svenska hären över till Finland. En anteckning av kommissarie Pehr Ödeshög för år 1789 finner vi att Östgöta infanteri låg i Finland hela året. "Men kavalleriet tillhöll löften", heter det i kommissariets anteckningar, och han tillägger en from och säkerligen icke felaktig åsikt om att "Gud gifve oss en snar och hugnelig fred efter år 1788 inföllo, enligt förutspåddt". En del norska trupper användes vid tiden för Mörns försvar till Göteborg, men i Östgöta kavalleri höll strandvakt till Göteborg och Angelholm till slutet af krigarna fingo fredslösa med Ryssland den 14 aug. 1790.

Om det åtskilliga från Östgöta som fingo vara med i kriget, en anteckning från år 1788 att "genom kriget under 3-åriga

småbarnen förökte mot deras antal för fem år sedan". Granska vi kyrkoböckerna från denna tid, så finna vi, att antalet änklingar i Ödeshög år 1785 var endast 18, under det antalet änkor var 106. Under följande femårsperiod fram till 1890 ökades visserligen änklingarnas antal till 24 men änkor till 124. Efter 1790 följde en period av fred, och detta medförde en betydande förändring beträffande antalet änklingar och änkor. År 1790 var antalet änklingar inte mindre än 160, under det antalet änkor stannade vid 102.

Alla måste lämna bidrag till flottans underhåll.

Konung Gustaf III arbetade energiskt för att giva vårt land ett starkt försvar, och åt flottan ägnade han stor uppmärksamhet. Förbättringen av försvaret fortsatte även sedan konungen avlidit. Vid en sockenstämma i Ödeshög den 12 maj 1794 förelåg en framställning om att "genom frivilligt sammanskott enligt vår Nädigaste Konungs högsta åstundan, bispringa Kungl. Maj:t till flottans utredande, i närvarande betydiga omständigheter, hvaruti vårt Kära Fosterland sig befinner".

Prosten Pehr Tenggren synes ha varit en varm förkämpe för ordnandet av en insamling inom socknen, och han erhöll även hjälp av Högvalborne Herr Grefve Chronhjelm på Sjöstorp, som även gav exempel på en "särskilt ädel frikostighet genom en särskild gofva av 5 Rdr till detta behov". Vid stämman framhöll prosten att såväl alla "hemmans Åboer som torpare och tjenstefolk

alla förmodl. häftade i lika ädelt nit, att visa tröhet för sin öfverhet samt kärlek till sitt fosterland". Vid stämman beslöts att genom rotemästarna uppbära 4 skilling av varje mantalsskriven person, vilket beslut gällde tjänare och husbönder. Torpare och deras hustrur erlägga 2 skilling vardera "för deras fattigdoms skull".

Utskrivningen av lantvärnet till finska kriget.

År 1808 började åter orosmolnen hopa sig. Sverige skulle angripas från tre håll av Frankrike, Norge och Ryssland. Nu voro goda råd dyra, och så utskrevs ett lantvärn om 30 000 man, d. v. s. Sveriges hela manliga ogifta befolkning mellan 18 och 25 år. Det sörjdes emellertid dåligt för truppernas underhåll och beklädnad, och soldaterna dukade under i massor i den smittosamma fältsjukan. Från Ödeshög utsändes vid början av år 1808 enligt tillgängliga källor 31 lantvärnsynglingar, var till kom ett stort antal andra krigsmän. För beslutsfattande om bidrag till lantvärnets beklädnad hölls en sockenstämma i Ödeshög den 17 juli 1808. Sockenmännen voro visserligen inte vidare med på att besluta om nya pålagor för lantvärnet, enär "socknen utsett langt flera krigsmän än de fleste andra församlingar i Linköpings och Vadstena län", men man beslöt dock att med "underdonighet och önskan gå till mötes". Utdebiteringen för nämnda ändamål bestämdes till 32 skilling för varje hemman. Varje dräng inom socknen samt torparna skulle betala 8 skilling.

ra så lätt att indriva den beslutade tributen till lantvärnet, ty vid en stämman den 12 maj 1809 kunde Klämmestorps och Munkeryds rotar "ej möjligen övertalas till någon betalning".

Förstärkningsmanskapet, som uttogs år 1811.

Till förstärkandet av landets försvar uttogs år 1811 s. k. förstärkningsmanskap. Efter granskningen av förteckningen över "Manbara Personer" i Ödeshög befanns antalet "förstärkningskarlar" för socknens vidkommande vara 14 stycken, som genom lega skulle uttagas. Hårtill anmälde sig frivilligt 4 personer, som skulle erhålla 20 Rdr. vardera. De andra beslöt man uttaga bland antecknade lösdrivare, som skulle erhålla lega enligt värningsstadgan. Den summa, som här till erfordrades, beslöt man skulle utgå på så sätt att alla de, som voro underkastade lottning, skulle betala 36 skilling och alla övriga torpare och drängar 12 skilling. Vad som sedan fattades skulle fördelas lika pr hemman, och rotmästarna fingo i uppdrag att verkställa uppbörderna.

Sedan man på detta sätt uttagit förstärkningsmanskapet och erhållit medel för deras lega återstod överlämnandet av mannarna till Linköping, där de skulle "redovisas". Detta uppdrag överlämnades till skattemännen Johannes Persson i Lyckan och Lars Persson i Ödeshögs Gatugård. Inskjutsningen till Linköping ägde rum måndagen den 17 juni 1811, då manskapet skulle samlas vid Ödeshögs kyrka redan kl. 4 på morgonen. För den långa resan lejdes 4 par hästar mot en ersättning av 6 Rdr. Manskapet skulle "ofelbart" vara samlat på den uttagna tiden. Var det någon som uteblev var husbonden eller den, på vars ägor förstärkningskarlen var bosatt, skyldig att på egen bekostnad skjutsa honom in till Linköping. Man kan vara ganska övertygad om att det inte var någon av husbönderna, som försov sig den morgonen. Till underhåll under den långa resan erhöll varje karl 1 Rdr. av det insamlade beloppet, som uppgick till 117 Rdr., 3 skilling och 3 rundstycken, en för den tiden gan-

ska betydande summa. Det belopp, som ej blivit erlagt, beslöt man vid en stämman 1811 att utpanta.

När förstärkningsmanskapet uppvisats i Linköping, befanns att det fattades två personer. Om anledningen härtill förmåla handlingarna ingenting. Det fanns emellertid inga som frivilligt ville anmäla sig för uppdraget, och härvid synes det ha fått bero.

Kriget medförde givetvis att en del soldater blevo invalider, och till följd därav oförmögna att sörja för sitt uppehälle, då kommunen fick träda hjälpende emellan. År 1814 beslöts sålunda i Ödeshög att "med beslut om understöd för blesserade krigsmän och deras i fattigdom lemnade Enkor och barn ådagalägga sin Patriotiska erkensla emot fosterlandets tappre försvarare". Vid stämman beslöts att varje helt hemman skulle i sockenmagasinet insätta $\frac{1}{4}$ tunna korn, som skulle bildas en fond för utlåning till de nödställda.

Gardisten Amour, som lämnade hustrun i sticket.

Många svenska krigsfångar fingo stanna kvar i de främmande länderna, och många utläningar fingo med eller emot sin vilja sin vistelseort förlagd till vårt eget land. I ett fattigvårdsärende i Ödeshög från år 1810 finna vi ett kärleksfullt franskt namn, nämligen L. Amour. Han var född i Ödeshög den 22 mars 1782 och gifte sig den 25 april 1809 med Greta Jonsdotter från Heda. Man-

nen hade två och hustrun fyra barn, varför det inte är förvånansvärt att den äktenskapliga lyckan inte blev långvarig.

Under blott några veckor bodde familjen kvar i Råby, och så tog mannen anställning som gardist i huvdstaden och hustrun flyttade till L:a Renemo i St. Åby och sedan till Hästäng i Rök. Det var emellertid synnerligen ovisst, huru länge hon skulle bo där, varför ordföranden, pastor Carl Abr. Grevillius, vid en sockenstämma i Ödeshög den 15 juli 1810 "framställde hennes beklagansvärda belägenhet till församlingens behjärtande". Han föreslog att plats skulle upplåtas åt henne för uppförande av "en liten koja", om hon hade förmåga därtill, eller "i någon ledigvarande få tak över huvudet". Sockenens "Herrar och män" ansågo emellertid frågan icke beröra Ödeshögs församling, enär hon under så lång tid bott utom socknen. I St. Åby hade hon emellertid inte inlämnat något bevis om sin flyttning "utan i Ödeshög brukat salighetsmedlen tillsammans med sin man under dess hemmavaro". Vidare sades hon vara "mindre väl känd". Vid stämman beslöts sålunda att inte medgiva henne något som helst understöd från Ödeshögs socken. Tydligen har någon annan församling fått sörja för hennes och barnens existens, ty någon senare framställning om understöd har icke förekommit.

Ce be.

Livet i Lysing i äldre tider.

När Ödeshög fick marknad för 100 år sedan.

För 100 år sedan gestaltade sig livet i Ödeshög — liksom på andra platser — helt olika mot i våra dagar. Ansråken på livet voro vida mindre än nu. Vi, sena tiders barn, kunna knappast tänka oss möjligheten att leva under de enkla och primitiva förhållanden, som rådde för t. ex. 100 år sedan. Ödeshögs samhälle hade inga asfalterade gator, inga hotell och konditorier, ingen biograf.

Penninghushållningen hade ännu ej gjort sitt intåg i landet, och man levde naturhushållningens i mångt och mycket rätt bekvämlösa liv. Allt, som behövdes, tillverkades i hemmet, och vad man inte själv kunde åstadkomma svarade sockenskomakaren och hans kolleger skräddaren, garvaren och andra av sockenstämman antagna yrkesmän för. Även en för oss så nödvändig sak som tändstickor kunde man kla-

ra så lätt att indriva den beslutade tributen till lantvärnet, ty vid en stämman den 12 maj 1809 kunde Klämmestorps och Munkeryds rotar "ej möjligen övertalas till någon betalning".

Förstärkningsmanskapat, som uttogs år 1811.

Till förstärkandet av landets försvar uttogs år 1811 s. k. förstärkningsmanskapat. Efter granskningen av förteckningen över "Manbara Personer" i Ödeshög befanns antalet "förstärkningskarlar" för socknens vidkommande vara 14 stycken, som genom lega skulle uttagas. Härtill anmälde sig frivilligt 4 personer, som skulle erhålla 20 Rdr. vardera. De andra beslöt man uttaga bland antecknade lösdrivare, som skulle erhålla lega enligt värningsstadgan. Den summa, som härtill erfordrades, beslöt man skulle utgå på så sätt att alla de, som voro underkastade lottning, skulle betala 36 skilling och alla övriga torpare och drängar 12 skilling. Vad som sedan fattades skulle fördelas lika pr hemman, och rotmästarna fingo i uppdrag att verkställa uppboriden.

Sedan man på detta sätt uttagit förstärkningsmanskapat och erhållit medel för deras lega återstod överlämnandet av mannarna till Linköping, där de skulle "redovisas". Detta uppdrag överlämnades till skattemännen Johannes Persson i Lyckan och Lars Persson i Ödeshögs Gatugård. Inskjutsningen till Linköping ägde rum måndagen den 17 juni 1811, då manskapet skulle samlas vid Ödeshögs kyrka redan kl. 4 på morgonen. För den långa resan lejdes 4 par hästar mot en ersättning av 6 Rdr. Manskapet skulle "ofelbart" vara samlat på den uttagna tiden. Var det någon som uteblev var husbonden eller den, på vars ägor förstärkningskarlen var bosatt, skyldig att på egen bekostnad skjutsa honom in till Linköping. Man kan vara ganska övertygad om att det inte var någon av husbönderna, som försövt sig den morgonen. Till underhåll under den långa resan erhöll varje karl 1 Rdr. av det insamlade beloppet, som uppgick till 117 Rdr., 3 skilling och 3 rundstycken, en för den tiden gan-

ska betydande summa. Det belopp, som ej blivit erlagt, beslöt man vid en stämman 1811 att utpanta.

När förstärkningsmanskapat uppvisats i Linköping, befanns att det fattades två personer. Om anledningen härtill förmåla handlingarna ingenting. Det fanns emellertid inga som frivilligt ville anmäla sig för uppdraget, och härvid synes det ha fått bero.

Kriget medförde givetvis att en del soldater blevo invalider, och till följd därav oförmögna att sörja för sitt uppehälle, då kommunen fick träda hjälpende emellan. År 1814 beslöts sålunda i Ödeshög att "med beslut om understöd för blesserade krigsmän och deras i fattigdom lemnade Enkor och barn ådagalägga sin Patriotiska erkensla emot fosterlandets tappre försvarare". Vid stämman beslöts att varje helt hemman skulle i sockenmagasinet insätta $\frac{1}{4}$ tunna korn, som skulle bildas en fond för utlåning till de nödställda.

Gardisten Amour, som lämnade hustrun i sticket.

Många svenska krigsfångar fingo stanna kvar i de främmande länderna, och många utläningar fingo med eller emot sin vilja sin vistelseort förlagd till vårt eget land. I ett fattigvårdsärende i Ödeshög från år 1810 finna vi ett kärleksfullt franskt namn, nämligen L. Amour. Han var född i Ödeshög den 22 mars 1782 och gifte sig den 25 april 1809 med Greta Jonsdotter från Heda. Man-

nen hade två och hustrun fyra barn, varför det inte är förvånansvärt att den äktenskapliga lyckan inte blev långvarig.

Under blott några veckor bodde familjen kvar i Råby, och så tog mannen anställning som gardist i huvdstaden och hustrun flyttade till L:a Renemo i St. Åby och sedan till Hästäng i Rök. Det var emellertid synnerligen ovisst, huru länge hon skulle bo där, varför ordföranden, pastor Carl Abr. Grevillius, vid en sockenstämma i Ödeshög den 15 juli 1810 "framställde hennes beklagansvärda belägenhet till församlingens behjärtande". Han föreslog att plats skulle upplåtas åt henne för uppförande av "en liten koja", om hon hade förmåga därtill, eller "i någon ledigvarande få tak över huvudet". Sockenens "Herrar och män" ansågo emellertid frågan icke beröra Ödeshögs församling, enär hon under så lång tid bott utom socknen. I St. Åby hade hon emellertid inte inlämnat något bevis om sin flyttning "utan i Ödeshög brukat salighetsmedlen tillsammans med sin man under dess hemmavaro". Vidare sades hon vara "mindre väl känd". Vid stämman beslöts sålunda att inte medgiva henne något som helst understöd från Ödeshögs socken. Tydligen har någon annan församling fått sörja för hennes och barnens existens, ty någon senare framställning om understöd har icke förekommit.

Cebe.

Livet i Lysing i äldre tider.

När Ödeshög fick marknad för 100 år sedan.

För 100 år sedan gestaltade sig livet i Ödeshög — liksom på andra platser — helt olika mot i våra dagar. Ansråken på livet voro vida mindre än nu. Vi, sena tiders barn, kunna knappast tänka oss möjligheten att leva under de enkla och primitiva förhållanden, som rådde för t. ex. 100 år sedan. Ödeshögs samhälle hade inga asfalterade gator, inga hotell och konditorier, ingen biograf.

Penninghushållningen hade ännu ej gjort sitt intåg i landet, och man levde naturhushållningens i mångt och mycket rätt bekvämlösa liv. Allt, som behövdes, tillverkades i hemmet, och vad man inte själv kunde åstadkomma svarade sockenkomakaren och hans kolleger skräddaren, garvaren och andra av sockenstämman antagna yrkesmän för. Även en för oss så nödvändig sak som tändstickor kunde man kla-

...af tingelär ett sekel
...fick köpa tändstic-
... för 8 skilling lådan,
... på den tiden. I
... hade en daglönare
... spenning än att det
... får tändstickor. Pri-
... emellertid och snart fick
... paket för 24 skilling.
... ha det gott", skriver
... från Småland på
... tändstickspri-

...samheten i Odeshög
... på 1830-talet.
... visserligen tidigare
... Abv. men av någon an-
... dessa att inställas.
... givetvis ett behov
... i Odeshög, och en
... handelsman
... pastorämbetet ansökan
... bedriva handel i Odes-
... skapet hade tydlig-
... växlande uppgifter att
... hr Böhmans ansökan
... sockenstämman tillfälle att yttra
... sockengubbarna synas icke
... användningar att gö-
... anslag tvärtom vid stäm-
... 17 juni 1832 att "en han-
... på landet vore för
... helig". Däremot an-
... behov förelåg av
... handelsman inom sock-
... fanns bärgning

Lagerdals yttrande instämde riks-
dagsmannen Anders Persson i Äng,
och efter åtskilligt meningsutbyte
förenade sig samtliga stämmobesö-
kare i ett beslut om att brandskade-
ersättning icke skulle utgå vid ti-
den för marknadernas hållande.
Tydligen voro själva byns hem-
mansägare mycket fåtaligt eller kan-
ske inte alls representerade vid
stämman, ty i annat fall hade säker-
ligen beslutet fått röna större mot-
stånd, än som synes framgå av pro-
tokollet.

Innevånarna i Odeshögs by voro
föga tilltalade av sockenstämmans
beslut, och den 4 november samma
år samlades alla hemmansägare i
byn till bystämma för att överlägga
om ett ämne, "som rörde icke min-
dre än hela byns timliga välfärd".
I protokollet från nämnda stäm-
ma heter det att "med häpnad hade
Byns innevånare erfahrit, att Odes-
högs Församling på ordinarie Sok-
nestämman afsagt sig all Brandstods
erläggande för den eldsvåda, som
framdeles kunde tima i Ösjö by un-
der den marknad, som därstädes
holles tvenne gånger om året". Vid
stämman anklagades sockenstäm-
man för att godtyckligt ha "uphåit
det Brandstods Reglemente, för
hvilkets helgd Bolaget förut alltid
så utmärkt nitälskat, utan till och
med fått Odeshögs by utom lagen".

obehaglig och kostsam rätttegång
beslöt man att förlägga marknaden
utanför byn. Intet bodstånd av vad
slag och beskaffenhet det vara må
fick uppsättas på Bvgatan eller på
någon byggnadstomt. Vidare be-
stämdes att inga åkdon med span-
mål eller andra slags effekter skulle
få ha sin plats på bygatan, på går-
dar eller i portlider, utan all för-
säljning skulle äga rum på ett om-
råde mellan klockare- och organist-
byggnaden (nuvarande Bergska hu-
set) och Ösjö högar i söder och
emellan milstolpen och Klockareber-
get i norra gärdet. Mest farliga för
eldsvådors uppkomst ansågos mar-
kenterier och krogrörelser vara,
varför man beslöt att dessa inte
skulle få finnas på närmare plats
än 200 famnar från byggnad. Vi-
dare bestämdes betydande böter för
den, som upplåte boningshus, kök
eller bryggerhus åt någon marknads-
besökande till brygging, bakning
eller för något annat ändamål, där
eldning behövde förekomma.

På bystämma var man emellertid
inte fullt enig om majoritetens be-
slut, ty handelsman I. Pettersson
och Anders Larsson i Gatugården
ansågo att bodstånd skulle få upp-
ställas på bygatan, men däremot
skulle krogrörelse inte få anordnas
på mindre avstånd än 200 famnar
från närmaste hus.

häll voro små, och det gällde att i likhet med bibelns Josef spara under de feta åren för att ha något kvar till de magra. I gamla handlingar finnas anteckningar om den tidens missväxlar. Så undå förtäjes, att år 1783 slog rågsädet alldeles fel. Tysk råg köptes i Norrköping och betalades med 9 à 10 p'ätar tunnan. Arbetslösheten var intet okänt begrepp, och nämnda år var det mycket tjänstefolk, som inte fick några husbönder. Att nöden under denna tid var svår framgår av en anteckning av dåvarande komministern i Ödeshög Johannes Claudes Ek, som skriver: "O, att de många fattigas svåra trångmål på brödlödan till våren och sommaren som tilstundar, ej må bliva så stort. Och svårt".

Komminister Eeks och många andras önskan tycks ha blivit bönörd. På våren och sommaren 1784 beviljades lån från Norrköpings och Vadstena spannmålmagasin till de mest nödlidande, "va för ingen här behöfde skada sig själv genom onaturlig spis". På hösten blev årets gröda, enligt nämnde prästmans anteckningar, "så ymnigt välsignad att dösar stodo utanför de fulla ladorna och att de förut taktlösa husen med halmtak åter överallt äro betäckta. Gud vare Lof". Samma år blev sockenmagasinet i Ödeshögs färdigt.

Prosten Tenggren och baron Boije togo initiativet.

För erhållande av ett spannmålmagasin var dåvarande prosten i pastoratet, Pehr Tenggren, en varm förespråkare, vilken i sina strävanden hade en synnerligen energisk medhjälpare i baronen och riddaren Johan Gustaf Boije på Orrnäs.

Från en sockenstämma, som hölls i Ödeshög den 12 maj 1783, förmäles, att baron Boije "på ett hedrande sätt nitälskade om denna förmånliga inrättnings befordrande inom socknen". Däremot kunde allmänheten inte inse nyttan därav utan hyste för magasinet "en mindre grundad farhåga". Stridens vågor gingo höga, men så småningom enades man att bordlägga ärendet. Prosten Tenggren har passat tillfället att i protokollet framhålla fördelarna av ett spannmålmagasins inrättande och nämner att efter tre års sammanskött av t. ex. en halv tunna säd från varje hegdård kan den insätta säden till hälften uttagas och efter ytterligare tre år den andra hälften, varefter fonden borde "bära sig själf". Efter tolv à femton år skulle man genom räntan å utlånad spannmål ha kommit upp till ett lager av 300 tunnor.

Vid denna tid pågingo ganska omfattande reparationer och tillbyggnader av Ödeshögs kyrka, varför församlingen var i behov av lån. B. a. lånades ett belopp om 66 Rdr. 32 skilling av baron Boije, vilket var förfallet till betalning i september 1783. Baron Boije lovade emellertid att lånet fortfarande skulle få stå obetalt under ytterligare ett år, men hans "billiga förmodan var, det församlingen nu gjorde det afseendet på hans bänagenhet att vid förekommande tillfälle, när Herr Baron och Riddaren något föreslog till gemensamt bästa, synnerligen i afseende på Sockenmagasinet inrättning och dess fullbordande, församlingen gemensamt utmärkte sitt förtroende till hans förslag, samt med oförtrutenhet understödde Herr Barons och Riddarens hälsosamma och berömvärda anstalt".

Från spannmålmagasinet första år.

När frågan om inrättande av sockenmagasinet åter kom på tal vid sockenstämman den 10 maj 1784 hördes ingen opposition mot förslaget, varför man beslöt att från varje hegdård skulle inlämnas en tunna stritt korn. För erhållande av erforderliga lokaler upplät baron Boije en magasinshög å Gatugården för en tid av 4 år, detta dock under villkor att boden förflyttades från Gatugårdens byggnadstomt och placerades på den plats, som han själv bestämde. De nödiga reparationerna skulle församlingen själv bekosta, och baron Boije skulle ha överinseende över magasinet. För att upprätta regler för magasinet tillsattes en kommitté, bestående av baron Boije, nämndeman Petter Nilsson i Ödeshögs Riddaregård, Jonas Jonsson i Bankaby, Eric Jonsson i Vitsjö och Peter Jonsson i Lyckan.

Den 2 september var stämman utlyst för att godkänna det av kommitterade upprättade reglementet. Denna stämman blev dock alltför fåtaligt besökt för att man skulle kunna fatta beslut i ärendet. Det var nämligen mitt i sädesbärgningen. Man beslöt endast att hålla stämman följande söndag den 5 september. Så skedde även, då reglementet godkändes med ett par smärre ändringar. Sålunda hade i det ursprungliga förslaget medgivits rätt att insätta mera än en tunna spannmål pr hemman, men detta vann inte stämmans bifall, enär det skulle kunna vålla trassel i räkenskaperna, en något märkvärdig motivering. Så småningom blev magasinet klart att tagas i bruk, och vid en stämman den 11

december samma år kunde baron Boije meddela, att allt var färdigt utom låsar. Till föreståndare utnämndes nämndemannen Sven Jönsson i Ödeshögs Gatugård, Petter Nilsson i Riddaregården och Jonas Nilsson i Munkeryd, vilka skulle erhålla arvode för varje dag, då de voro sysselsatta vid magasinet. Vidare åtog sig baron Boije överinseendet över Magasinet och skulle handha räkenskaperna.

I slutet av januari månad 1785 skedde den första inlämningen av spannmål i magasinet. Vid en stämman, som hölls den 26 januari, beslöts att magasinintakten skulle ske den 27, 28 och 29 januari. Samma dag som stämman hölls hade emellertid Boije avlidit, varför man beslöt att magasinshögarna skulle ha vardera en nyckel under det att en nyckel skulle finnas hos komminister Eek. Det var tydligen ingen lätt sak att komma åt magasinet! För räkenskaperna åtog sig prosten Tenggren att svara.

Även utlåningen i magasinet tog ganska snart sin början. Den 10 maj 1785 uppvisades räkenskaperna vid sockenstämman. Allt vad som inlämnats hade även utlånats, och behållningen visade sig uppgå till 7 tunnor. En tunna spannmål hade vid denna tid ett så stort värde som 2 Rdr. 8 skilling.

De följande åren synes intet av särskilt intresse ha ägt rum beträffande magasinet. Det var först på hösten 1787, som man måste börja närmare diskutera på uppförande av ett eget spannmålmagasin. Vid en stämman den 12 december väntilerades planerna närmare. Prosten Tenggren och greve Per Cronhjelm på Sjöstorp ansågo att det borde byggas ett magasin av sten, men då alla övriga närvarande önskade bygga magasinet av trä måste de båda höga herrarna ge vika. Man bestämde att magasinet skulle uppföras på den s. k. Aplakullen på västra sidan av kyrkans jord.

Beträffande uppförande av magasinstryggnaden och den följande verksamheten skola vi återkomma i en följande artikel.

C e b e.

Pipet i Lysing i äldre tider.

När man fick spannmålmagasin i Ödeshög.

I en tidigare artikel har lämnats en redogörelse för planerna på att uppföra ett sockenmagasin i Ödeshög. Vid en sockenstämma i Ödeshög den 12 december 1787 beslöt man att bygga magasinet på den s. k. Applakullen på västra sidan av kyrkans jord. Vi skola nu följa spannmålmagasinet byggnad och första verksamhetsår. Varje hemman skulle bidra med en del timmer, vilket skulle anföras till byggnadsplatsen den 9 och 9 februari 1788. då magasinets föreståndare hade att i en "reg-längd" anteckna allt som levererades. För erhållande av nödiga ontanta medel för utgifterna beslöt man vid stämman den 13 maj samma år att försälja 15 tunnor av säen i det magasin, som man för- vitt till dess att det egna magasi- et blev färdigt.

Man hade ursprungligen tänkt att byggnaden skulle placeras på stöpar direkt på marken, men i mot opponerade sig nämnde- mannen Petter Nilsson, som i stäl- let för stenfot, och hans för- ord. Byggnadens uppföran- de förordades åt dåvarande tor- den Nils Bengtsson, som sedan flyttade på Sjöstorp, grenadjär i Sjökövård. Han åtog sig upp- byggnaden av timret och själva inloppet mot en ersättning av 2 sedlar, 32 skilling knuten, vari ä- nades betalning för grundlägg- ning, sparrarnas inhuggning och vlin. Nämndemannen Petter Nilsson förde räkenskaperna och de utbetalningarna av bygg- skostnaderna.

Man voro en ständig missnöje.

Spannmålmagasinet färdigt.

Men detta innebar de andra fanns tydligen ingen möj- lighet att få låna. Vad som åter- stannades skötsel och stod beslöt man utlåna till medlem- marna samt sist och mar av St. Äby församling, vilka utbetalningen av de hade att hos prosten visa sin veder- baren en ständig källa häftighet.

Spannmålmagasinet färdigt.

1789 anmärktes rare att få någon eller några, som ville förestå magasinet. Man höjde lönen för den person, som hade att svara för räkenskaper- na, till 2 tunnor pr år. men trots detta var det ingen, som eftersträ- vade befattningarna. Ungefär sam-

ma mängd spannmål, alltså en ren bokföringsåtgärd. Detta medförde givetvis att låntagarnas skulder till magasinet ökades undan för undan, varigenom såväl låntagarna som magasinets föreståndarna råkade i svårigheter. För att råda bot mot det onda beslöts "en gång för alla", att "till förekommande av slika o- redor i det tillkommande" varje låntagare innan han fick nytt lån skulle inbetala det gamla. Vidare å- lades föreståndarna att skyndsamt indriva alla de lån, som syn- tes osäkra. I denna "indrivning" å- lades även de förutvarande, som ut- lämnat lånen, att delta, varvid "den makt dem kom till godo, som sockenmagasinsreglementet dem tillägger".

Vid samma sockenstämma begär- de man, att de då anställda före- ståndarna skulle ikläda sig fullt an- svar för gjorda lån, men detta ville de naturligtvis inte gå med på, var- för nämndeman Petter Nilsson "ö- vertaltes" att "allena ikläda sig an- svaret". Samtidigt bestämdes före- ståndarens arvode till 1 1/2 tunna korn om året och de övriga, som ingenting hade att göra med räk- nenskaperna, skulle erhålla en tunna korn vardera.

Ingen ville bli före- ståndare.

Givetvis var det under goda skör- deår ganska rik tillgång på spannmål i magasinet, men under de rätt ofta förekommande missväxtåren fanns det ringa eller ingen spannmål. År 1790 var tydligen ett ganska gott skördeår, ty vid en stäm- ma den 19 maj 1791 fanns i maga- sinet 16 tunnor, och detta skulle utlånas till säkra låntagare, för

tidigt med att lönen förbättrades, höjdes även räntan från 4 till 8 kappar pr tunna, vilket följaktligen motsvarar en ränta av inte mindre än 25 proc. För att fylla förestån- darebristen beslöts, att befattning- garna skulle i likhet med rotmä- staresysslorna gå genom varje rote årligen.

Under de följande åren tycks ma- gasinsutlåningen och räntebetalning- en ha försigått utan några större friktioner. Behållningen i maga- sinet växte allt mer, och snart kunde man sänka räntan till 4 kappar pr tunna. Vid olika tillfällen för- såldes rätt betydande kvantiteter spannmål, och behållningen upp- gick likväl ofta till över 300 tun- nor. År 1794 begärde emellertid kronan att få köpa spannmål. Där- till sade man nei, vilket dock inte hindrade, att man kort tid därefter beslöt en ökad utlåning. Några år senare, 1802, hölls auktion på spannmål, då tillgången synes ha varit så god, att man kunde lysa ut försäljningen i alla kringliggande socknar.

En orolig sockenstämma år 1800.

Den 11 december 1800 hade stämman att besluta om inbetalning av gjorda lån samt ränta. Menin- garna om vad som skulle betalas voro delade. I skogsbygden rådde tydligen mindre god tillgång på spannmål, varför man där ansåg sig icke kunna betala mera än rän- tan, under det att man i slättbyg- den ville inbetala såväl lån som ränta. Protokollet från dennas täm- ma förtäljer: "Härvid blev samta- let å omse sidor något mer häftigt, så att genom den närvarande myckenhetens buller inte uppfattas kunde, hvad beslutet af alltsammans blifva skulle".

Det var sålunda ingen lätt sak att fatta något beslut i ärendet, men man lyckades i alla fall hitta på en utväg, som för oss ter sig en smula märkvärdig. Valförståndige Jonas Jönsson i Erstorp föreslog nämligen val av ett utskott om 2 perso- ner från varje rote att omedelbart avgöra frågan. Så skedde även, var- till "samtycktes av alla enhälligt".

Sedan sålunda utsetts 2 personer från varje rote fingo de övriga stämmodelägarna avtråda, varefter prosten Pehr Tenggren gav de val- da ombuden en uppmaning att me- ra tänka på att de hade sina med- bröders än egen sak att avgöra. Inom kommittén, som hade att avgö- randet av frågan om hand, gick det inte att uppnå enighet utan vo- tering. För erläggandet av endast räntan röstade ombuden från Mun- keryds, Sunneby, Klemmestorps,

Sunneryds, Gräsbergs, Öninge och halva Svembs rotar. varemot Råby, Åby, Riddaregårds och halva Svembs rotar röstade för bifall till förslaget om inbetalning av såväl lån som ränta.

Sedan ärendet sålunda av kommitterade var avgjort, inkallades sockenmännen och delgavs beslutet att blott räntan skulle inbetalas. Flera av Åby och Riddaregårds rotars sockenmän anmälde missnöje och meddelade, att de skulle överklaga beslutet. Stämman beslöt då att förelägga de klagande att inom 14 dagar efter stämmans hållande inlämna sina klagomål till "Wällofl. Landshöfdinge Embetet" för att saken icke skulle draga allt för långt ut på tiden. Huruvida stämmans

beslut verkligen blev överklagat, framgår icke av stämmaprotokollet.

Sockenmännen hade alltså att nöja sig med det av deputerade fattade beslutet, men detta innebar långt ifrån, att man var överens. Protokollet förtäljer: "Dock varade ännu ordväxlingar sockenmännen emellan, hvarvid ofta hördes de uttryck: Wi upphäfvå vårt Magazin. Wi upplösa denna förening." Någon upplösning av magasinet blev det inte, och protokollet förtäljer i fortsättningen att "äntel, afstannade, att vidare tal i detta ämne".

Vi skola i en kommande artikel skildra magasinets öden under 1800-talets första decennier.

C e b e.

Livet i Lysing

i äldre tider.

En biskopsvisitation i Svanshals för 150 år sedan.

Instundande söndag kommer kyrkoherdeinstallation att äga rum inom Svanshals och Kumla församlingar. Det bör därför vara av ett speciellt intresse att omnämna en liknande förrättning, som ägde rum i slutet av 1700-talet, närmare bestämt den 30 maj 1784, alltså för något mer än 150 år sedan. Biskopsvisitationerna vid denna tid gällde inte bara den rent anliga vården inom församlingen utan även en mängd andra förhållanden, som numera omhänderhavas av olika myndigheter och institutioner utom kyrkan. Då som nu var emellertid biskopsvisitationen en högtidsdag för pastoratet, en verklig samlingsdag, då ingen utan laga förfall fick vara frånvarande.

Biskopsvisitationen och kyrkoherdeinstallationen i Svanshals år 1784 förrättades av dåvarande biskopen i Linköpings stift d:r Uno von Troil, varvid han biträdades av en ledamot från domkapitlet samt ett flertal prästmän från de närliggande församlingarna. Konsistorie representant var lektorn d:r Johan Russén, och närvarande präster voro dessutom kontraktsprosten Pehr Tenggren, i St. Åby och Ödeshög, professorn och prosten Carl Johan Kellman från Skeninge, kyrkoherden Leonard Kinman från Rök och Hedda, hovpredikanten P. Runberg från

V. Tollstad, v. pastorn i Svanshals och Kumla Johan Eric Blohm samt tillträdaren mag. Lars Magn. Kinnander, som alltså vid detta tillfälle installerades som pastoratets herde.

Kyrkoherde Kinnander var född i Eksjö 1742 och var alltså en man i sina bästa år. Han blev student redan vid 17 års ålder men prästvigdes först vid 32 år. År 1787 blev han prost, och år 1800 disputerade han för vinnandet av teol. doktorsgraden. Två år senare lämnade han emellertid Svanshals pastorat, då han blev kyrkoherde i Vadstena. År 1807 utnämndes han till kontraktsprost. Han avled 1832, något över 90 år gammal. Kyrkoherdebefattningen i Svanshals tillträdde han den 1 maj 1784. Endast två år tidigare hade pastoratet fått ny komminister, kandidat Johannes Kraft.

Vad kyrkorna ägde.

Vid visitationen genomgingos först församlingarnas räkenskaper, varvid Svanshals kyrkokassas huvudsakliga inkomster visade sig bestå av 5 tunnor vinsäd, gåvo-, häv-, klockare- och bårklädespengar. Kyrkan hade varken fordringar eller skulder, och den kontanta behållningen uppgick till 2 riksdaler, 24 skilling och 5 rundstycken, en enligt vår tids begrepp ganska liten summa. Biskopen anmärkte på att av

kyrkokassans medel blivit utbetalt 14 skilling för "tryckte Exemplar af Prästebesked", vilket stred mot författningarna, som ålade prästerna att lämna dylika besked utan ersättning, varför biskopen ansåg att kyrkokassan icke skulle belastas med kostnaden för papperet för dessa besked utlämnande. Beträffande fattigkassan anmärktes att ingen huvudbok fördes, varför biskopen gav order om att sådan skulle uppläggas och årligen godkännas på sockenstämman. Liknande anmärkningar gjordes även beträffande kassorna i Kumla.

Av de övriga kyrkoböckerna framgick, Svanshals kyrka hade 382 3/8 lod silver och Kumla 69 lod av samma metall. Biskopen uppmanade till att väl förvara dessa dyrbarheter framför allt för fukt, "i vilket afseende Kannan och Kalken efter nyttjandet väl torkade sättas stupa".

Undervisning och fattigvård.

Av den fortsatta visitationen framgick, att husförhören vanligen hålles på hösten, sedan "folket hade kommit i tjänst". Biskopen framhöll härvid värdet av att söndagen före husförhören från predikstolen hålles en förklaring över något stycke ur katekesen. Nattvardsförhör förekommo "ordentligen", och biskopen förordade deras hållande samma dag som nattvardsfirandet ägde rum.

Om undervisningen heter det i visitationsprotokollet, att "Barna-Läran besörjes af Kläckörna och gamla hustrur", varefter undervisningen fortsattes och "fullkomnades" av prästerna.

Fattigvården ombesörjdes genom sammanskott inom församlingarna. Dessa sammanskott ägde huvudsakligen rum vid bröllop, begravningar, barnsöl, återvunnen hälsa och andra bemärkelsedagar. Därjämte lämnade varje helgård i Svanshals årligen 6 kappar säd och 4 marker kött eller fläsk pr år. I Kumla gav man endast 2 kappar säd pr hemman. I Svanshals socken voro vid denna tid 16 personer helt försörjda genom fattigvården, och i Kumla 3 personer. I församlingarnas gemensamma fattigstuga hade Svanshals 4 och Kumla ett fattighjon. Biskopen uttalade ett särskilt tack till Lieutnant Herr von Kothen på Renstad och Herr Cornette Stridsberg på Vålla för att de "i så motto märkeligen bidragit till de fattigas uppehälle, att de lemnat dem utvägar till arbete, hvarigenom de sin föda nödtorftigt förtjänt." Beträffande fattighjonens begravningar tillsade biskopen att fattig-

san icke fick belastas med andra kostnader än för kistan. Det var tydligen en ganska enkel jordafärd, som bestods de fattiga vid denna tid.

Angående pastoratets prästgårdar och boställen gjordes inga anmärkningar. Pastoratet ägde "kyrkoherdegården" i Svanshals, komministerbostället i Kumla, kyrkojord i Svanshals samt på Asby bys ägor en till Kumla donerad utjord, vilken var utarrenderad till nämnda bys jordägare, som betalade ett årligt arrende av 16 skilling. Om klockarna berättas, att de icke hade några boställen, men klockaren i Svanshals hade fått uppföra en bostad åt sig på prästgårdens ägor. Klockaren i Kumla bodde i fattigstugan.

Kyrkoherdeinstallationen

inleddes med predikan av församlingarnas nye kyrkoherde, varefter biskopen trädde inför altaret och höll ett för "ändamålet lämpligt tal". Därpå följde själva installeringscerimonien. Sedan hölls förhör med barnen och konfirmanderna samt de äldre församlingsmedlemmarna. Från koret hölls förhör av biskopen och prostén Tenggren, på gångarna förhörde hovpredikant Renberg och på läktaren kyrkoherde Kinman. Av redogörelsen för dessa förhör synes framgå, att de hållits samtidigt. Såväl yngre som äldre "gjorde försvarligt besked" på frågorna, och biskopen förklarade däröver sitt välbehag med uppmuntran till lärare och åhörare.

Efter dessa förhör fingo kvinnorna ej längre stanna kvar i kyrkan. Männen samlades sedan längst fram i templet. Det var församlingarnas herrskaper, ståndspersoner och allmogé. Sedan samtliga män sålunda samlats så nära koret som möjligt fingo sexmännen intyga, att ingen förfallolöst var frånvarande. Så tillfrågades de närvarande om prästerskapet i tid och ordning ombesörjer gudstjänsterna och gå församlingsborna tillhanda i deras arbetsälgganden, vartill svarades enhälligt ja. Församlingens pastoratsråd försäkrade, att ingen församlingsborna var försumlig i kyrko- och nattvardsgång eller i öfriga förbindelser, samt att dem emot lärarne ålig-

gande gudstjänsternas hållning vid detta tillfälle, under vinterhalvåret skulle på söndagen kl. 10 och på sommarens söndagar bli stående. Under gudstjänsterna i församlingen blef stående, när psalmer lästes, när psalmer sjöngos

samt under nattvardsgången. Lifanien skulle läsas alla större högtids- och bönedagar.

Biskopen hade en del råd att giva beträffande husförhören. Vid dessa skulle barnens uppfostran och hemmaseder noga efterfrågas, de "genvördige" antecknas och varnas och deras uppförande vid påföljande års förhör noga utforskas. Till husförhören skulle ej större rotar eller flera hushåll kallas än att varje persons kunskap fullständigt kunde utrönas och antecknas. Vid förhören skulle vidare föräldrarna uppmanas tillse att barnen ej uppväxa aglöst och i lättja, ej av dem få olydnad eller djärvhet samt avhålla dem och de sina från ohöviskt tal. Skulle föräldrarna föregå barnen med onda och gudlösa exempel, finge de icke äga tillträde till nattvarden och dessutom dömas till böter. Vidare förmanades föräldrarna att ej låta sina "yngre barn" supa brännevin såsom hinder för tillväxten, ej heller att snusa och röka tobak såsom varande skadligt för hälsan.

När kyrkan bestämde böter.

Vid den fortsatta visitationsstämman bestämdes att om någon hindrar katekesundervisningen eller själv försummar att lära katekesen skulle genom sexmännen av föräldrarna eller husbönderna uttagas 4 skilling och av barn och tjänstehjon 2 skilling. Märktes hos någon synnerlig motvilja eller gensträvighet att lära sina barn kristendomen skulle de först i vanlig ordning undergå föreställningar; hjälpte icke detta, skulle saken dragas inför sockenstämman och blev även denna åtgärd icke till avsett gagn skulle den skyldige en eller flera söndagar un-

dergå stockstraff. Den som inte hade lärt barnen läsa i bok innan 10:e året skulle böta 16 skilling för varje år, som undervisningen försummats. Togos ej läskunniga i tjänst, hade husbonden skyldighet att lära vederbörande läsa.

Biskopen uppmanade vidare prästerna att med nit och allvar ivra för varje bud, "emot de mest gångbara synder", uppmuntra till vördnad för Gud, förtroende, kärlek och lydnad för höga överhetens bud och befallningar i gemen, vilket i synnerhet gällde bränneriförbudet. Som bekant förbjöd Gustaf III husbehovsbränningen, vilket vållade stridigheter och på samma gång många överträdelser.

Till sist granskades de fastställda bötesbeloppen för olika förseelser. Sålunda utgingo böterna för otidigt sängelag till 2 skilling för orätt bruk av kvyska brudens skrud till lika mycket samt för fästehjons för tidiga sammanflyttning till 10 skilling. Vilka böter skulle tillfalla kyrkan.

Biskopen erinrade till slut om de missväxtår, som vid denna tid voro vanliga, och manade till inrättande av ett spannmålsmagasin. Till sist påpekades en del brister på kyrkorna, kyrkogårdsmuren i Svanshals m. m.

Som av ovanstående framgår var det en mängd problem, som biskopen vid en visitation för 150 år sedan måste ta itu med. Förhållandena ha i olika avseenden avsevärt andrats sedan dess. Nya strömningar, nya idéer, nya ideal ha vunnit människorna, men kvar står Fädernas kyrka och dess traditioner.

C. e. b.

Livet i Lysing i äldre tider.

Biskopsvisitationer i St. Åby.

Som bekant kommer biskopsvisitation och kyrkoherdeinstallation att förrättas i St. Åby den 18 och 19 september. Det kan därför vara av ett visst intresse att närmare taga del av de visitationsberättelser, som finnas kvar från gångna tider. Det var under de senast gångna århundradena inte endast de rent

kyrkliga angelägenheterna, som blevo föremål för en närmare granskning vid en biskopsvisitation. Många rent världsliga ting ägnades då stor uppmärksamhet. Detta gällde i synnerhet barnens undervisning, fattigvården och åtskilliga sociala frågor. Vi skola i det följande närmare taga del av ett par visitationsberättelser.

Berusat begravningsfolk för 170 år sedan.

År 1763 erhöill St. Åby pastorat till kyrkoherde Johannes Olai Meurling, tillhörande den välkända prästslakten från Kristdala, där fadern var kyrkoherde. Meurling var 60 år gammal, när han tillträdde sin nya tjänst, och han hade dessförinnan under 21 år varit kyrkoherde i Askeryd. Han betecknas som "en lärd och angenäm man". År 1768 blev han kontraktsprost och innehade denna befattning till sin död den 16 december 1778. Han var gift tvenne gånger, första gången med Maria Juliana, dotter till en professor Malmström i Uppsala, och andra gången med fruherrinnan Elisabet Wrangel.

Kyrkoherde Meurling tillträdde sin befattning den 1 oktober 1763 och installerades högtidligen av biskop Petrus Filenius den 17 juni följande år. Installationen försiggick i St. Åby kyrka och inleddes med högmässopredikan av komministern i St. Åby, magister Carl Joh. Blohm, varefter biskopen trädde för altaret och höll ett "uppbyggeligt tal" över orden i Joh. 20: 20 "Frid vare Eder. Såsom Fadern mig sänt hafver, så sänder jag ock eder". I sitt tal meddelade biskopen, att han hade en trefaldig anledning att komma till St. Åby, nämligen 1) att göra sig underrättad om folkets kristendoms-kunskap och församlingens tillstånd, 2) att inviga den nya altartavlan, vilken för kyrkans medel blivit förfärdigad och uppsatt av Joh. Ullberg år 1763. På tavlan avbildades i den nedersta avdelningen den heliga nattvardens instiftelse, i den mellersta den korsfäste frälsaren och i den översta hans uppståndelse (altartavlan finnes nu placerad på kyrkans södra långsida). 3) att installera kyrkoherde Meurling, "hvilket sistnämnda förrättades nu med vanliga Ceremonier".

Efter installationen följde katekesförhör "såväl nere i kyrkan på åtskilliga ställen som ock upp på Läctaren". Efter förhören betygade såväl biskopen som "övrige Examinatores" sitt nöje över den goda kunskap, som de funnit hos större delen av de närvarande. Dessa öndömen, som gävos befolkningen av religiösa ting synas i viss mån vederläggga de mindre smickrande öndömen, so mgävos befolkningen av den komminister, som ett par år därefter kom till Ödeshög. Vi syfta härvid på den herrnhutiske väckelsepredikanten Claudius Eek, vil-

ken berättar, att han möttog ett fält, som "var alldeles ouppbrukat, allas hjertan voro uti mörker och okunnighet obrutna, i förstånd och vilja okunniga". Vidare säger komminister Eek, att han kastade ut noten "ibland ett hårdt sovande och obehöfvat suparefolk".

Sedan förhören avslutats, fingo kvinnorna och ungdomen lämna kyrkan, varpå församlingarnas manliga medlemmar kallades till sockenstämma, varvid ett flertal kyrkliga och allmänna angelägenheter behandlades. Sålunda upplästes kyrkornas räkenskaper, varav framgick, att St. Åby hade en behållning av 199 riksdaler 15 skilling silvermynt och Ödeshög 1,685 riksdaler 29 skilling riksmünt. Kyrkoherde Meurling meddelade, att man inom St. Åby församling av varie helt hemman beviliat en riksdaler silvermynt årligen för bygandet av ett större "orgelvärk". Biskopen hade härvidlag en del goda råd att giva, och år 1779 fick församlingen se sitt mål förverkligat. Denna orgel har givetvis senare ersatts, och den gamla har haft sin fristad förlagd till sockenmagasinet, vilket emellertid numera rivits. Den 1779 byggda orgeln finnes numera att beskåda på sockenmagasinet's plats utmed vägen St. Åby—Boet.

Beträffande barnens undervisning meddelades vid visitationsstämman, att barnen undervisades av föräldrarna själva, varjämte några barn fingo undervisning av pastorererna. I Ödeshög fanns en student vid namn Lindros, som "informerade barnen". Hos majoren och riddaren Reutersvärd på Järnstad var anställd en informator, studiosus And. Berger, vilken emellertid snart skulle lämna sin befattning för att taga examen. Församlingarnas klockare fingo beröm för sitt arbete, men de hade av brist på lämpliga lokaler icke kunnat ägna sig åt lärarekallet, och i sockensfågorna hade man under vintern icke kunnat vistas på grund av brist på ved. Biskopen förordade, att en person i varje rote skulle utses för barnens undervisning, vilken fromma tanke tydligen inte förverkligades. Sedan barnen hade lärt sig att läsa innantill, skulle de hos prästerna varje söndag lära sig katekesen. Kyrkoherde Meurling, som vid installationen utnämndes till prost, beklagade sig emellertid öfver, att en 21-årig dräng i Ödeshög icke kunde läsa, vilket berodde på föräldrarnas försummelse. Drängens fader ålades att vid vite låta klockaren ombesörja undervisningen.

I St. Åby fanns vid denna tid ingen krog vid kyrkan, vilket där emot var fallet i Ödeshög. Det va åtskilliga, som föredrogo att sitta på krogen i stället för att gå till kyrkan. För att råda bot mot detta onda stipulerades 10 daler silvermynt i böter för den, som under gudstjänsttid gick till krogen eller gästgivaregården. Vidare erinrades om att "vid begravingar understundom händt, att folket kommit druckna fram till kyrkan". I detta fall inskränkte man sig till en from önskan om att sådant oskick icke längre skulle förekomma. Begravingar och brännvin fortsatte emellertid att på ett allt för intimt sätt höra samman, och vid en sockenstämma år 1780 ansågs bl. a. begravingar vara ett av de tillfällen, "då man icke kunde undgå att nytja brännvin".

I samband med visitationen förrättades syn på St. Åby prästgård, där skadorna genom husröta hade beräknats till 736 daler silvermynt. Prosten Meurling lovade att själv bidra med 200 daler, om församlingarna ville uppföra en ny "Charactersbyggning". Biskopen erinrade om att Åby prostgård "åtskilliga gånger haft den nåden, at Sveriges framfarne Konungar behagat derstädes taga kvarter, hvilket äfven hädanefter väl hända kan". Biskopen ansåg det vara "billigt och anständigt" att lämpligt husrum fanns i prästgården för konungen och förmodade, att "detti lärer beveka Församlingens Respektive Ledamöter, at vid denna uppbyggna's företagande ingen svårighet göra".

En biskopsvisitation i början på 1800-talet.

Efter Meurling var Pehr Tenggren kyrkoherde i St. Åby pastorat under tiden 1780—1803 och Carl Gustaf Ekmansson 1805—1812. År 1813 utnämndes till kyrkoherde professorn i romersk vältalighet Gustaf Rosén, som innehade befattningen till sin död år 1835. Han installerades i St. Åby kyrka den 8 oktober 1815 av biskop Carl von Rosenstein.

Installationen av kyrkoherde Rosén inleddes med gudstjänst, varvid altartjänsten förrättades av prosten och kyrkoherden i V. Tollstad, hovpredikanten I. H. Egnell, samt prosten och kyrkoherden i Rogslösa och Väversunda Jac. Ek, och högmässopredikan hölls av pastor Rosén. Biskopen trädde sedan för altaret och höll ett tal öfver orden i Apg. 4: 32 samt installerade den nye pastorn i ämbetet.

...förlorade förhör
...föreläsa av lektorn
...föreläsaren P.
...föreläsarna Egnell
...föreläsades att
...föreläsare efter
...föreläsare ega
...föreläsare berömlig
...föreläsarna med-
...föreläsning i
...föreläsning 1764
...föreläsning 10 fm.
...föreläsning kyr-
...föreläsning alls bör-
...föreläsning 9
...föreläsning holl-
...föreläsning på
...föreläsning freda-
...föreläsning i
...föreläsning vil-
...föreläsning natt-

Undervisningen av barnen be-
sörjdes enligt installationsberät-
telsen av föräldrarna själva, varjämte
prästerna och klockarna biträdde.
Under den vackra tiden på året
samlades barnen en gång i veckan
till förhör av utanläxor och till in-
nanläsning. Kyrkoherde Rosén ha-
de själv börjat undervisa de barn,
som påföljande år skulle konfirme-
ras. Biskopen uttalade sin stora
tillfredsställelse över kyrkoherdens
åtgärder, och han manade föräld-
rarna att tillvarataga de tillfällen,
som här bjödos att giva barnen
undervisning.

Till sist meddelades i installa-
tionsberättelsen att "Böter för lä-
gersmål, olaga sammanflyttning, o-
tidigt sängelag m. m., som kyrkor-
na och de fattiga tilldömdes vid
domstolarna, inflyta rikligt".

C e b e.

meddelades att Narbäck och Pors-
arp hade nät och alltså voro mer
välrustade enligt de nyare bestäm-
melserna än någon av de andra by-
arna. För Riddaregårds rote, som
omfattade Ödeshögs by, "fants så
mycket tillgång på lina och lappar,
att när de inom byen rätt hopsam-
lades, allt var komplett". Samma
var även förhållandet med Öninge
rote.

Vid nämnda tillfälle var det emel-
lertid fyra rotar, som ej framvisade
några jaktredskap, nämligen Aby,
Sunneryds, Klämmestorps och Gräs-
bergs rotar. I Aby rote meddela-
des, att det inte fanns en enda bon-
de, som hade varken nät eller lap-
par. Inom de övriga rotarna var det
ganska rikligt beställt med jaktred-
skapen, utom för några få gårdar,
som voro ägare till nät. Dessa ble-
vo vid stämman ålagda att före 1
påföljande mars ha sina redskap i
ordning, men i den händelse, att
nya skulle anskaffas beslöts att man
icke fick anskaffa lappar utan nät.

Jakt-kassa var över-
flödlig.

Vid en sockenstämma i Ödeshög
den 20 nov. 1800 föredrog prosten
Pehr Tenggren en skrivelse från
överjägmästaren Hagelin angående
av honom utgivna skrifter, "som
uppgifwa de bästa och tillförlitliga-
ste sätt för Roowdjurs utdödande
samt de säkraste medel att vinna
ordning vid skallgångar". En för-
bättrad ordning vid skallgångar
var säkerligen behöflig, ty många
gångar voro dessa de verkligt stora
folknöjena, till vilka inte bara
medfördes de lagstadgade redska-
pen utan även försvarliga kvantite-
ter brännvin, som gjorde, att det
var ganska besvärligt att hålla ord-
ning på skallkarierna, som ibland
kunde uppgå till flera hundra. Soc-
kenmännen ansågo, enligt proto-
kollet, att "förslagen hade mycken
grund, och vitnade om mycken kän-
nedom af saken". Emellertid var
grundbetingelsen för ordnandet av
jakten enligt jägmästare Hagelins
skrift, att man avsatte pengar till
en jaktkassa, ur vilken kostnader-
na för redskap m. m. skulle bestrid-
as. Man ansåg emellertid att un-
der "närvarande swåra och tryc-
kande tider icke kunde medgifwas
några slika förskott, då penningar
woro behöfliga till allting dess-
utom". Man förklarade mellertid
"Herr Öfverjägmästaren all skyldig
ärkänsla för dess visade nit och
mogna omtänka i allt vad till hans
ämbete hörer".

Lysing i äldre tider.

Jagade varg i Ödeshög på 1790-talet.

...den var det
...Österföt-
...land anses
...omkring
...samma tid
...arna betri-
...att vargen
...sål hus-
...väl känt,
...viktig upp-
...stämman
...rovdjuren fun-
...allmogen
...ngar samt
...gård. Varje
...kilda jaktla-
...även för-
...som emel-
...Åslingland
...man in-
...gård
...för infän-
...vargarna
...arna voro
...det hände
...kunde möta
...gård hade
...nät, vilka
...Deras
...genom
...på mas-
...des nä-
...den var
...för-

hindra dem att komma ut vid sidan
om drevfolket. Ett äldre bruk var
att använda en nätlinie med tvenne
därifrån utgående armar eller lap-
par, som voro tillslutna av ett s. k.
båkskäll eller drev.

Vid allmänna hösttinget med Ly-
sings häradsrätt 1796 bestämdes att
varje socken inom häradet skulle
skalla för sig vid de tillfällen, då
skallgång ansågs erforderlig. Varje
helt hemman ålades att hålla erfor-
derliga "jagttyg", vilka antingen
skulle vara 4 lappar och en 4 fam-
nar lång lina eller också fyra fam-
nars jaktvät till 5 almars djup. Des-
sa jakttyg skulle vara fullt i ord-
ning till den 1 mars 1797.

Med anledning av häradsrättens
beslut hölls sockenstämma med
Ödeshögs församling den 7 febr.
1797, varvid jaktredskapen från de
olika rotarna skulle uppvisas och
godkännas. Från Sunneby rote, som
utgjorde 7 1/2 hemman, uppvisades
en "linesträng" och 27 lappar, var-
för en lapp felades. Svembs rote ha-
de tillräckligt antal lappar och dess-
utom tvenne över. Även Råby rote
hade fullgjort bestämmelserna, men
för gården Kulltorp saknades såda-
na, varför åläggande om anskaffan-
de gjordes. Munkeryds rote uppvi-
sade lina med 20 lappar, varjämte

Strid om varggård.

Trots att, som förut sagts, någon bestämmelse om varggård icke fanns föreskrift för Östergötland hade en sådan anlagts i St. Åby socken, nämligen i Tingstad i närheten av gränsen till Ödeshög. Varggården bestod av förgiftade djurkroppar. Vargarna voro ofta inis-tänksamma mot dessa, och resultatet av dem blevo ofta mindre goda. Varggården i Tingstad förestods av skattemannen Sten Svensson, och det meddelades om honom att han under många år gjort "nåla orten nytta med de Rofdjur han dödat".

Liksom man förr hade särskilda sockenskömakare, skraddare m. fl. yrkesmän, så hade man även anställt "avdragare", som hade att döda hästar, katter och hundar, vilka djur ingen annan person ville taga befattning med. Dessa yrkesutövare gingo under olika namn, såsom rackare, bosc etc. Inom Ödeshögs socken höll man sig med "dragarska", som hon egentligen kallades — åtminstone officiellt. Hennes namn var Annicka Hurtig, och hon antogs till sin befattning vid en sockenstämma år 1791, varvid hennes arvode fastställdes till 4 skilling för varje häst, som "hon avdrager". Hon samlade emellertid "på ett ställe i Ödeshögs socken de åtlar, med vilka hon tog befattning", och vid en stämma i Ödeshög 1807 klagade förenämnde Sven Svensson över detta förhållande, varigenom hon lockade rovdjuren från hans egen varggård. Annicka Hurtig var av naturliga skäl inte särskilt omtyckt, och sockenstämman tog utan vidare parti för Sven Svensson, varför stämman beslöt, att alla de åtlar, som hafva lif, och af denna qvinna, eller någon annan, komma att afdragas, skola vid vite af 1 Rdr Riksmünt till varggården vid Tingstad föras och där afpostas".

Vid en sockenstämma den 20 nov. 1824 förelåg en skrivelse från överjägmästare Forsbeck med framhållandet av nödvändigheten av anläggandet av en varggård med förgiftade beten för "odiurens utrotande". Stämman uppdrog med anledning härav åt jägmästaren, löjtnant De Besche att på lämpligt ställe anlägga en sådan inrättning. Församlingen förband sig att beta-

de, variämte man beräknade att han skulle erhålla en viss inkomst genom försäljning av de dödade rovdjurens skinn.

Rovdjursskinnen uppvisades vid sockenstämmorna.

För minskandet av rovdjurens antal utbetalades i vårt land skottpengar å björn och varg från år 1647, och 1734 tillkommo premier för räv samt 1739 för vissa rovfåglar. För erhållandet av skottpengar skulle de dödade rovdjurens skinn uppvisas vid sockenstämmorna, där öronen avskuros. Om denna viktiga förrättning verkställdes av ordföranden (som var kvrkoherden) eller av någon annan stämmodeltagare förmäles emellertid icke. Sockenstämmaprotokollen i Ödeshög omnämna en mängd utbetalningar av skottpengar under 1800-talets förra hälft. Sålunda företedde löjtnant De Besche vid en sockenstämma den 25 jan. 1824 1 vargskinn och 13 rävskein. "å vilka efter vanligheten

öronen afskuros vid sockenstämman och intygade församlingen, att nämnda Rofdjur inom socknen men icke under skallgång blifvit fällda". Vid en stämma den 18 febr. 1827 inlämnade löjtnant Besche skinnen av 7 rävar av 2 mårdar, riksdagsman Samuel Andersson i Bankaby 5 rävar, bonden J. Larsson i Porsarp 2 rävar och drängen Peter Jonsson i Bodebol 2 mårdar.

Vargarna försvinna från Ödeshög.

År 1838 utfärdade länsstyrelsen i Östergötland ett förslag till stadga för skallgång, vilket förslag behandlades vid sockenstämma den 4 juni samma år i Ödeshög. Vid stämman upplvstes om att vargiden i männaminne icke funnits inom socknen, och att vargar endast vintertiden genomstryka henne, varför man ansåg ett antagande av den föreslagna stadgan medföra större kostnad och mera tidsspilla än vad behovet krävde, varför man beslöt att förbliva vid vad allmänna lagen föreskrev beträffande skallgångar.

När Haqvin Spegel höll visitation i Stora Åby.

Vad hävdernas gulnade blad mäla
om biskopsbesök på 1600-talet.

På lördag och söndag förrättas biskopsvisitation och kyrkoherdeinstallation i St. Åby. Vi ha i avslutning härtil i en föregående artikel skildrat biskopsvisitationer från 1763 och 1815. I dag skola vi taga del av en av de äldsta visitationsberättelserna från St. Åby. Den går tillbaka till 1694.

Gångna tiders biskopsvisitationer återspegla på ett markant sätt inte bara de kyrkliga förhållandena utan även i hög grad de sociala. Liksom de gamla sockenstämmorna hade att syssla med problem, som stå vår tids stämmor och kommunala sammanträden ganska främmande, så hade även biskoparna vid sina visitationer att granska församlingarnas och dess innevänares förhållanden i större omfattning än vad nu är fallet. Visitationsberättelserna ha åtskilligt av intresse att förtälja, då de ge en i regel ganska klar bild av inte bara de kyrkliga förhållandena, utan även beträffande undervisningen, fattigvården, de

sedliga, ekonomiska och sociala förhållanden, under vilka den tidens befolkning levde.

En biskopsvisitation under Karl XI:s tid.

En av de äldsta visitationsberättelserna från St. Åby daterar sig från slutet av 1600-talet, den tid då Sverige var en stormakt med betydande besittningar på andra sidan Östersjön, och Karl XI enväldigt och med fast hand styrde landets öden. Denna tid var i åtskilliga stycken en nydaningstid, då vårt land fick ny kyrkolag, ny katekes och ny psalmbok, och vår kyrka förfogade över sådana betydande män som biskoparna och psalmdiktarna Haqvin Spegel och Jesper Svedberg. Haqvin Spegel var biskop i Linköping och förrättade år 1694 visitation i St. Åby, vilken visitation vi i det följande skola närmare skildra.

År 1693 erhöi St. Åby och Ödes-

... Daniel Arvid...
... vid tillträdet...
... sammal. Han...
... bl. a. Greifs...
... Leipzig samt...
... vid 27 års ål...
... ves som »en lerd...
... skande man».
... ägde rum den...
... Första delen av vi...
... örlagd till prästgär...
... Spegel förhörde...
... förhållandena...
... del av prästernas...
... sina uppgifter. Så...
... biskopen bl. a. efter...
... förklara i sina vecko...
... om prästgårdarnas be...
... avkastning, om för...
... kyrkans böcker och...
... sockenbornas full...
... sina skyldigheter mot...
... räkenskaper, förteck...
... ödde, vigde och döde...
... om sällsynta händelser...
... önnat. Biskopen fråga...
... efter protokollsboken...
... sammorna, men någon...
... anns icke, varför »Fants...
... Probsten köper sig en...
... och förenämnda ter uthi...
... tyer».
... med visitationsstämma...
... dag i kyrkan, varvid...
... allan hölls av kommi...
... Åby Johan Lysenius...
... blev kyrkoherde i V...
... biskopen gjort en...
... vid altaret, följde...
... Biskopen förhörde...
... äldre under det...
... ördes ute på kyr...
... Andreas Simons...
... Kyrkan var...
... evart mindre än...
... alla kyrko...
... ören framgick...
... som de äldre...
... katekesen utan...
... förstånd be...
... undervisning».
... vid skolepelse»
... mlades kyrko...
... i kyrkans...
... stämman vid...
... raga förklarade...
... kunna betyga...
... en rätta och...
... tilligt tillstådes...
... in kristendom...
... ga vägen voro...
... garna fåtaligt...
... manades vara...
... öredömen och...
... de ungas upp...
... undervisningen...
... rättelsen, att...
... denna tid...
... Visingsö...
... visning i...
... de vid

... tiden för visitationen förekomman...
... de häxprocesserna finner man frå...
... gan om huruvida vidskepelse och...
... signeri förekom inom pastoratet...
... mindre märkvärdig. Enligt det svar...
... som lämnades hade befolkningen...
... icke angripits av denna själssjuk...
... dom.
... Under Karl XI:s regering genom...
... fördes som bekant indelningsverket...
... då jordägarna fingo lämna soldater...
... na torp att bruka och bebo. Solda...
... terna voro bl. a. skyldiga att flitigt...
... gå i kyrkan, och vid visitationen...
... konstaterades att så även var fallet...
... men att de tidigare varit »därtill...
... mycket tröga».
... Bibeln var vid slutet av 1600...
... talet tydligen ganska litet spridd...
... bland befolkningen. Det dröjde...
... några år efter konungens död innan...
... en ny bibelöversättning »Karl XII:s...
... bibel» utkom. Vid St. Åby kyrka...
... fanns endast en bibel, varför för...
... ordnades att en ny bibel skulle in...
... köpas, vilken skulle utlånas till för...
... samlingsborna. Lånetiden bestäm...
... des till en månad.
... Klockaren var föga skriv...
... kunnig.
... Enligt en annan kunglig förord...
... ning skulle klockaren kunna läsa i...
... bok och även skriva. Det var nog...
... i allmänhet litet si och så med kun...
... skaperna i det sistnämnda ämnet...
... ty visitationsprotokollet från St. Åby...
... förtäljer, att »klockaren kan läsa i...
... Book och ljitet skrifwa». Klockarens...
... lön bestod i fri bostad i socken...
... stugan, varjämte han hade »några...
... lyckor att bruka invid kyrkan».
... Det var givetvis mindre väl ord...
... nat med fattigvården, men man för...
... klarade att man gärna sörjde för de...
... fattiga, som voro från den egna...
... socknen, varemot man livligt be...
... klagade, att så många utsocknes...
... fattiga gjorde intrång i församlin...
... garna. Någon fattigstuga hade man...
... icke uppbyggt, »ty de fattiga ville...
... ej dit». I fortsättningen av stäm...
... man efterfrågades kyrkornas be...
... skaffenhets och omvårdnad, om...
... »Kongl. Maj:ts allernädigste bref...
... och Stadgar» lända till efter rättelse...
... och om någon »under Gudstjensten...
... håller owäsande och bedrifwer för...
... argelse wid Kyrkian». På fram...
... ställd fråga meddelades att tack...
... sägelse över de döda icke förekom...
... Biskopen förordnade att detta skulle...
... ske i fortsättningen.
... Sockenstämmorna voro gamla ti...
... ders beslutande organ i kommuner...
... na, och det ansågs vara en plikt...
... för varje fastighetsägare att besöka...
... dessa stämmor. Då som nu var...
... det dock många, som försummade...
... att närvara vid sammankomsterna...
... och sedan inte ville vara med om...
... de beslut, som fattats. Biskopen...
... nedmanade till besök vid stämmor...
... nå och framhöll att det var tillbö...
... rligt att fastställa böter, därest be...

... stämmelserna icke ållyddes.
... Prästernas avlöning var en ofta...
... förekommande fråga under äldre...
... tider. Avlöningen skedde genom...
... tionde och det var inte alltid säkert...
... att prästen fick vad honom tillkom...
... Inom St. Åby pastorat fullgjorde...
... man i stort sett sina skyldigheter...
... men det framkom under stämman...
... att man endast gav tionde vart...
... femte år av kalvar, grisar, hampa...
... och lin. Sådant gick dock inte för...
... sig, och pastoratets invånare upp...
... manades att i detta avseende full...
... göra sina lagliga skyldigheter.
... »Dukpengar» till de fattiga...
... vid nattvården.
... I samband med nattvårdsfirandet...
... var det sed att betala »dukpengar»...
... till de fattiga. Detta vackra bruk...
... förekom emellertid inte inom pas...
... toratet, utan man tog i stället upp...
... en kollekt genom att ställa fram ett...
... bord i koret, där de som så funno...
... lämpligt gingo fram och lade de...
... slantar, som de ville offra. Det...
... var dock inte många, som gingo...
... fram till bordet med sin skärv...
... »utan de gingo strax bort utan nå...
... got sammanskott». Det blev givet...
... vis anmärkning.
... Förr i tiden fanns ett äktenskaps...
... hinder, som var många till stort be...
... svär, nämligen att man skulle kunna...
... katekesen. Men hade ungersvennen...
... friat och fått ja, så skulle han ock...
... så stå vid sitt ord och träda i brud...
... stol med flickan. Skedde ej så, kün...
... de han råka ut för självaste bisko...
... pen. Det fick drängen Bengt And...
... dersson från Rök erfarva vid omskriv...
... na visitation. Det hade nämligen...
... tre gånger lysts för honom och hans...
... utvalda på hans loven att väl lära...
... sig katekesen. Han hade emellertid...
... inte velat fullgöra detta villkor utan...
... tagit sig tjänst och »läts som han...
... intet hade någon fästmö». Nils i...
... Järnstad fick högvördige biskopens...
... uppdrag att meddela Bengt att han...
... varje söndag skulle komma och låta...
... förhöra sig i katekesen och sedan...
... träda i äktenskap med sin fästmö...
... Hur det gick för Nils i Järnstad att...
... fullgöra sitt uppdrag förmåles inte...
... men Bengt Andersson blev i varje...
... fall inte vigd inom St. Åby försam...
... ling under de närmast följande åren...
... Vid samma visitation talades om...
... en annan dräng, som var från Ö...
... deshög, att han »sig trolofwat haf...
... wer» med en piga och begärt lys...
... ning, vilken dock vägrats honom...
... på grund av »oförstånd i hans kri...
... stendom.» Drängen tog tydligen...
... med detta sin Mats ur skolan och...
... begav sig utom skol...

det var för
som kom
laga domstol
llighet. Kom
iff fyra gån-
komminister-
nroth, Lofa,
från Eksjö, 3)
änkan efter
eninge, Anna
4) kyrkoher-
Maria Törner,
Odeshögen den

välärvörddige o.
herra herr Lars
heter i protokol-
ning på krono-
Lars Råstedt i E-
usthållaren Nils
ros i Erikstorp
som tillverkat Ö-
nåvarande predik-
att de såsom för-
De Rogiers den 7
upprättade testa-
tion" måtte den-
lagligen styrka".
håri, yrkades att
Nermans omyndiga
annas all kvarlä-
yrkades ersätt-
kostnaderna.

målet voro par-
tillstades, som
neta i rättegångs-
svarandena fö-
vilket även bli-
beväkat vid nä-
yrkade vida-
ändens hemstäl-
anmärkning mot
vöre försutten.
are artikel omta-
testamente dagen
Rogiers död, varför
av betydelse för
om donatorn
vid sina sinnens

andena hade av
ankallat ett vittne,
Anna Britta Pers-
asigård. Hon be-
der De Rogiers
onom" och
då testamen-
vittnades. En-
var testamentet
framtoogs den
var samt un-
nades. Pastorn

"ganska redig
nit", men på af-
förvarrades hans
styrka testa-
andena vittnes-
Hedvig Jo-
dock på
och sjuklighet

icke kunde komma till tinget för att avgiva sitt vittnesmål, varför man begärde att detta skulle ske inför tvenne nämndemän i hennes bostad. Käranden hade intet att invända häremot, men trodde sig dock kunna bevisa, att han i laga tid klandrat testamentet, varjämte han trodde sig veta, att pastor De Rogier i livstiden skulle ha erhållit något "fastighetsarv", varifrån ersättning utan avseende till testamentet skulle utgå till hans barn. Målet blev sålunda uppskjutet till påföljande ting, då parterna hade att antingen själva eller genom ombud vid ett vite av 1 Rdr. 32 skilling att närvara. At häradsdomaren Hans Raelsson i Järnstad och nämndemannen Anders Jonsson i Rambergstorp uppdrogs att "hemma i dess hus edligen låta avhöra enke fru prostinnan Tenggren" samt skriftligen meddela resultatet av förhöret.

När målet åter förekom den 7 nov. 1805 meddelades först resultatet av förhöret med prostinnan Tenggren, vilket i närvaro av såväl käranden som svaranden samt häradsdomaren, välförståndige Hans Raelsson och nämndemannen Anders Jonsson, upplästes det av vittnet skriftligen avgivna vittnesmålet, vari det bl. a. heter, "att herr adjunkten De Rogier under sin sista sjukdom yttrat sitt beslut vara, det hans kvarlåtenskap efter hans död skulle användas till en skolinrättning för Odeshögs och St. Åby församlingars fattiga och medellösa ungdom, vilket han ock på sin sotsäng uti min närvaro skriftligen författade". Hon hade vidare sett, att testamentet vederbörligen under-tecknades och bevitnades.

Käranden hade intet att invända mot vittnesmålet men sade att donatorn av sin syster på Sätra fått ärvva omkring 84 rdr riksgäld i sedlar, vilket tydligen, åtminstone enligt kärandens uppfattning, skulle utgöra hinder för testamentets godkännande. På särskild tillfrågan kunde komminister Nerman icke uppgiva eller styrka, att pastor De Rogier fått ärvva någon fastighet, "varom han ej ägt rätt göra testamente". Svaranden Nils Bengtsson Lindros yrkade härefter att testamentet måtte anses äga laga besänd och att käranden skulle betala rättegångskostnaderna.

I rättens utslag heter det, att komminister Nerman redan den 20 mars 1804 erhållit kännedom om testamentets innehåll och att han redan till samma års höstting uttagit stämning mot dåvarande förvaltarna, nämndeman Nils Ericsson i Odeshögen och Carl Gabrielsson Appelroth i Åsa. Målet hade emellertid blivit uppskjutet, enär församlingarna utsett nya förvaltare. Häradsrätten fann sålunda, att tiden för testamentets klandrande icke föruttits, varför svarandenas anmärkning på den punkten ogillades. Enär det under rättegången icke blivit lagligen styrkt, att De Rogier ärvt sådan fast egendom, som skulle utgöra hinder för testamentariskt förordnande prövade häradsrätten rättvist att fastställa testamentet. Käranden ansågs emellertid ha haft skälig anledning till att underkasta testamentet domstols prövning, framför allt för att söka tillgodose sina barns infressen, av vilken anledning rättegångskostnaderna lika fördelas mellan käranden och svaranden. Kostnaderna för rättegången belöpte sig till 9 rdr, 42 skilling och 9 rundstycken.

Livet i Lysing i äldre tider.

Gångna tiders husförhörskallas i Odeshögen.

Under gamla tider hörde husförhören till årets viktigaste tilldragelser, och man mötte dem med både bävan och glädje. Det gällde att kunna sina stycken i katekesen och dessutom fick man ofta visa sin förmåga att läsa innantill. Men efter det egentliga förhöret följde husförhörskallaset, varom gamla tiders

sockenstämmo-protokoll ha åtskilligt att förtälja. Att sockenstämmorna befattade sig med dessa kallas, berodde på att kalasen hotade att taga en allt för stor omfattning och pågå allt för länge till förfång för arbetet och den andliga lyftning, som husförhören avsågo att giva.

Vid sockenstämma den 15 dec. 1815 erinrade stämmans ordförande, kyrkoherde Gustaf Rosén, om de stundande husförhören, varvid han särskilt omnämnde "otbörligheten av de gillen, vilkas anstaltande vid nämnda förhör är i lag uttryckligen förbjudet, vilka, även om man däröver ej alltid kan k'aga omosedigt umgänge'sesätt, dock genom ådagaläggandet och underhållandet av en skadlig yppighet och fåfänga, vilket är hö'st olämpligt vid tillfällen, då sinnet bör befredas från allt, som kan störa ort-sätt betraktelse och följaga intrycket av heliga sanningar". Kyrkoherde Rosén ansåg sig sjä'v icke vara skyldig att bevista dylika gillen, om de skul'e komma att hållas trots de erinringar, som givits mot dem.

Det var i början av sin kyrkoherdetid i St. Aby, som Rosén tog itu med missförhållandena vid husförhören. Huruvida hans önskemål blivit uppfyl'da är svårt att säga, men det dröjde i varje fall ända fram till 1831, innan man åter fick anledning att syssla med husförhören på sockenstämmorna. Vid stämman nämnda år under ordförandeskap av pastor A. Kröning dök frågan ånyo upp. I protokollet förtälles, att det inom "några husförhörslag härskade bruket att vid husförhören vara tillsammans i flera dagar", vilket i synnerhet var betungande för fattiga hemmansägare och brukare. Stämman uppdrog åt ordföranden att genom kungörelse i kyrkan meddela, att man inom husförhören måtte överenskom-

ma, att vid husförhören "icke ätas tillsammans mer än en måltid". Vid stämman uttalades vidare förhoppning om att man skulle ställa sig beslutet till efferrättelse "så att man ingenstädes är nätterna igenom i flera dagar tillsammans".

Vid en sockenstämma i november följande år erinrade pastor Kröning om det nyssnämnda stämmobeslutet. Han sade sig med glädje ha förnummit att man vid de flesta husförhören under den gångna vintern sökt inskränka "dessa onödiga samkväm". Pastorn uttalade vidare sin förhoppning om att "alla de, hos vilka husförhören i år skola komma att hållas, så vitt de nitälska om fromhet och ordning söka iakttaga berörda stadgande".

Beträffande husförhören tillkännagav pastor Kröning till vederbörande efferrättelse, att alla som uteblevo, ävensom alla, som saknade en mot deras ålder svarande kunskap, komme att antecknas för att frampå nyåret framkallas för vidare förhör. Dessutom förklarade pastorn, att barnen vid 7 års ålder skulle börja läsa. Vid 8 år skulle barnet kunna läsa "någorlunda", och vid 9 år skulle det kunna läsa katekesen utantill. Efter ytterligare ett år skulle barnet kunna till andra huvudstycket i stora katekesen. Vid 11 års ålder skulle man kunna intill tredje artikeln och vid 12 år till fjärde huvudstycket. När barnet var 13 år skulle det kunna hela katekesen och "tillika kunna läsa bra innan".

C e b e.